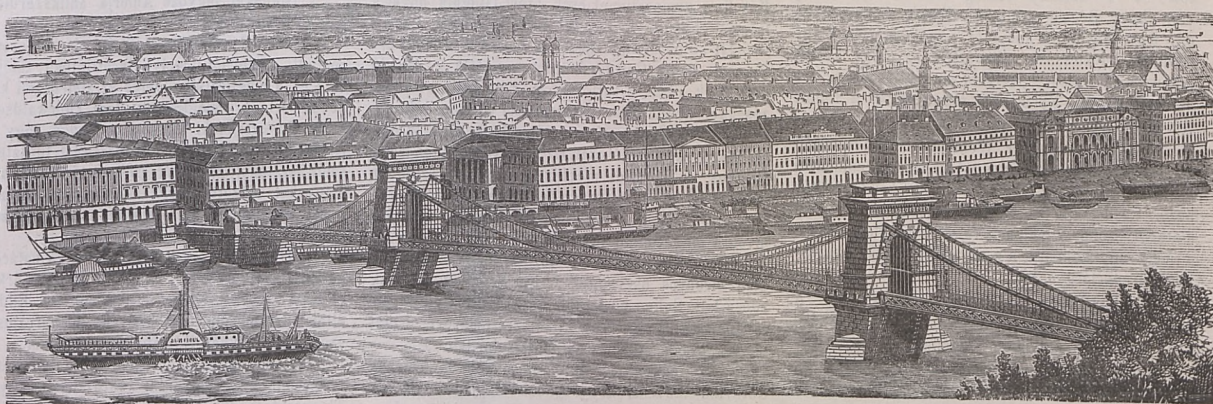

AZ ORSZÁG TÜKRÉ.

BUDAPESTI KÉPES KÖZLÖNY.

Harmadik évfolyam. — 9-dik szám.

Pest, 1864. Márczius 21-én.

Kiadó:
MATUS JÁNOS.

A kéziratok Engel és Mandello-nyomdába,
egyetem-utca 2. sz. a. küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 12 ft., félévre 6 ft., évnegyedre 3 ft.

A lap megjelenik háromszor havonként u. m.

minden hó 1., 11. és 21-kén.

Tulajdonos és felelős szerkesztő:

BALÁZS SÁNDOR.

Kiadó-hivatal:

Egyetem-utca, 2-dik szám alatt.

Még oly nemzeteknél is, melyek keblében a képzőművészetek hatalmasan ki vannak fejlődve: élénk figyelmet gerjesztene oly kiváló tehetség, minővel Izsó Miklós, e szép szellemű fiatal szobrász bir.

Az ő pályája már eddig is oly érdekes, hogy bennünk egyszerre örömet és fájdalmat költ. Örömet, ha rá gondolunk, hogyanküzdé föl magát, vizsgáló tanulságot nyújtva, hogy a valódi hivatás — még rossz anyagi és közéleti körülmények közt is — utat tör azon fokig, melyen erejét érvényesítheti. Fájdalmat pedig, midőn látjuk, hogy nálunk ily szép tehetségnek is mennyi hiánytáson és rontó foglalkozáson kell átmennie, ha élni és előre jutni kíván. Őt sem buzdítá egyéb, mint keble istene. Ez az, mi művészsze tette.

1831-ben született Borsodmegyében, D. Horvátton, egy ronda kis faluban, szegény szü-

Izsó Miklós.

lőktől, kik valamj sokat nem tettek érte. Azonban mégis a s.-patáki nagy iskolába jutott, hol csakhamar kitűnt a hivatás, mely életének irányt adand. Rajzolni tanulván, csakhamar faragványokba kezdett. Tollkészel oly csinos apróságokat és emlékköveket faragott puha kőből, melyek mindenkit megleptek.

Már ekkor vágya támadt fölkeresni Ferenczyt, kit a művészet iránti közöny a magányba űzött. Rimaszombatba vonult vissza, a vést ott sem dobva el. Izsó fölkereste, s a mester örömet fogadta el a becsvagyó és szerény tanítványt. Mellette dolgozott hat évig. (1850 — 56.) Mellszobrokat csináltak, s a tanítvány ügyessége meglepte mesterét. Jövőt jóslott neki.

A mester halálával Izsó Pestre jött. Szomorú éve volt ez: 1856. Hogy fentarhassa magát: kőfaragó műhelyekben kellett dolgoznia; s kezét, melybe

a véso oly szépen illik, nehéz és közönyös számszámokkal kellett sokszor feltörnie. Mily szomorú adat ez arra nézve: hogy nálunk a képzőművészet hívatottjai mily kevés segélynek örvendhetnek pályájuk kezdetén.

Egy fiatal író (Balogh Z.) ekkor ismerkedett meg vele, s főhívá társait, hogy nyujtsanak segítséget a derék ifjúnak, hogy magát külföldön képezhesse. Ép Sárosy Gyulánál egy kis írói társaság volt együtt. Ez adott annyit, a mennyit tőle tett, s a csekély összeg Izsónak éppen elég volt, hogy Bécsig juthatott. Tanult és szerényen élt. Egy hóig kijött annyiból, a mennyit mások egy estébre elkötöttek. Vigasztalá az, hogy kitűnő szobrászok: Gassner, Meixner sat. műtermében képezhető magát. Körülbelül negyedfél évet töltött Bécsben.

Végre a magyar technikus ifjakban talált pártfogóra. Ezek segélypénzével ment a müncheni akadémiába, hol Widtmann plastikai tanár képezte. Itt csinálta a „Búsuló juhászt.” e gyönyörű életképi szobrot, melynek rajzát harmadéve adtuk, s mely egy szomorú, s a művészre nézve igen lehangoló portlányá lett.

Izsó önálló és eredeti genret képvisel. A népiesség friss szépségei iránt ép oly élénk érzeke van, mint költészetünkben Petőfinék. Ezt tanúsítja „Fonóházi jelenete” is, melyet a képzőművészek csarnokában láttunk, s egy gyönyörűen vésett parasztlány mosolygómellszobra is, mely a nemz. kaszinóban egy darabig ki volt állítva, a nélkül, hogy az ott megforduló nagyurak közt végre talált volna. Sajnos, hogy a Mecénásság becsvégya oly kevés gazdaggot lekesit. Izsó sem találkozott egygyel sem. Őt szegény írók s tanuló ifjak segítik, s jelenleg egy pár közintézet pártfogolja.

Pedig műterme (Újvilág utca 16. sz. a.) teli van szép mintákkal, vázlatokkal és becses vésetekkel. Mellszobrai: Arany J. Egressy G. Fáy András, Tóth József és Lisznyai Kálmáné, nagy élethűséggel bírnak, s finoman vannak kidolgozva.

Magyar mellszobra a nemzeti színház csarnokában ezeket figyelemmel művészi tehetségére. De az ezerek — fájdalom, — nem veszik észre.

Jelenleg az akadémiai palota számára dolgozik szép domborműveket, s Révay — a tudós nyelvész — álló szobrát.

E mellett a pápai ref. iskola számára készíti (a jelenes sikerült minta már megvan) Márton István egykori bíres pápai tanár nagy mellszobrát. Bárha az iskolák, közintézetek, egyházi testületek mind hozzá folyamodnának, hogy jelseikeit köben és vésűvel örökítse meg. Nem mindig fog-nak találni ily művészt, kivált nálunk, hol a szobrászat oly kevés figyelemben részesül.

E szerény és a lármát nem szerető művész, tehetségével sosem kíván zajt ütni. Kell, hogy mások keressék föl magányában, hol egész csöndben és szorgalommal dolgozik, legtöbbször — önmagának.

Úgy halljuk, hogy (miben eddig is csak szoborpöre gátolá) külföldre készül újlag. Tartunk tőle, hogy elfogjuk veszteni. S ki lessz az oka? Ő é, ki oly örömet maradt volna, vagy a vagyonosak, kik nem törődtek vele?

Az Esterházy-múcsarnok szobrai.

Mióta tudva van, hogy e világhírű múcsarnok — birtokosának hazafias nagylelkűségéből — akadémiai palotánkban leendő elhelyezve: kétszeresen érdekes ránk nézve annak műkinceivel előlegesen is megismerkedni.

Tavaly a képtár becsesb képeit ismertetem e lapokban: most a szobrokrol fogok szólni.

A galleria kis számú szobor-műveia lajstromba nincsenek befoglalva, s felállítási helyük is a körülmények szerint változik. Egyébük az illető művészek élet-ideje, mely a múlt századon túl nem terjed, annak bizonyítványaul szolgál, hogy a múcsarnok szoborműveit az élő Esterházy Pál herceg szerezte.

Schadow János Gottfried (1764 — 1850) berlini művész, a szobrászati jobb irányra utat törő

művészek közé tartozik, és két márvány-csoportozatban tünteti itt ki művészetét. Az egyik: „egy nő két galambbal.” — s a másik: „az arany szálal fonó nő.”

Schadow, szellemi kiképzését hátráltató szegényes körülményei daczára, zsöngé ifjú korában már derekasan legyőzte azon akadályokat, melyeknek a nála kevésb kitarással bírók igen gyakran áldozatul esnek. Atyja vagyonatlan pörccsaládból származott, a porosz fővárosban szabó mester-séget üzött, és családját nyomorúságosan tartotta. Két fia a gymnasiumot csak azért látogató, mivel a tanítás ebben a legolcsóbb volt, de miután a rajz-tanítást külön kellett djazni, s erre már a mód hiányzott, János Gottfried, mint szemléző s észlelő vett csak részt a rajzórákban, s ez óráit, nélkülözésekkel küzdő élete örömpercei gyánát tekinté.

A valódi hívatás az akadályok daczára útát tör magának. Az ifjú csak tíz éves volt, midőn Nagy Frigyes, a Párisból meghívott Tessaert szobrász vezénylete alatt szobrász-telepet alapított Berlinben, mely végből Olaszországból még hét szobrász hívatott meg. Solino vagy Solvino nevű ifjú művész is e szobrász-telephöz tartozott, és szabómunkák után bizonyos öszveggel az ifjú Schadow atyjának adósa lett. Solino nem tudta kiegyenliteni adóságát, s utóvégre is egyezés útján arra határozta magát hogy adósága fejében az ifjút rajzolni tanítja.

E kiegyenlítés veté meg Schadow János Gottfried művészi nagyságának alapját. Rövid idő múltával Tessaert műtermének tanoncjai közt a legkitűnőbb rajzoló volt, és a műtert Tessaertnének kegyét annyira megnyerte, hogy az ifjút, szülői megegyezésével, saját gyermekei társalkodójaként házánál tartotta.

1783-ik évben Tessaert szobrászati intézetében, 450 tallér évi fizetéssel már a segéd-állomást is elnyeré. A mesternek a tehetséges és jó magaviseletű ifjával szemben más tervei is voltak. Elégge világos jelekben föltünteté előtte, hogy leányával való egybekelését nem fogná ellenezni. Schadow azonban már ekkor szíve hajlama szerint választott.

Önmaga Schadow, emlékirataiban így adja elő a dolgot: „csendes zavarodásban maradtam 1785-ik évi május hónapjáig. Ekkor jegyesemmel Bécsbe, ennek szülőihez megsköttem, mesteremet, nyugdíjaz, s egyéb kilátásaimat abba hagylam, és Rómába siettem.” Jegyese, kivel Berlinből megszökött, egy bécsi hölgy volt, kit azelőtt atyja azért vitt velé Berlinbe, hogy őt bizonyos erkölcsi kényserítések elől megmentse, miknél fogva a leány (önakarata ellen), apáczává lett volna avatandó.

Kitűzött czélemlőt messze vezetne, ha Schadow művészi fejlődését nyomról nyomra követni, vagy ha tevékeny élete minden nevezeteb mozzanatát előadni megkísérlelném. Schadow művészetét legjobban meg lehet ismerni berlini alkotásaiban.

Schadownak a hercegi múcsarnokban tartott fentebbi két csoportozata, eszményi alapú művei sorába tartozik. A szobor-művek irányában mai napon fenálló igényeknek e művek nem felelnek meg, minthogy az alakok nemessége az antik szobrokét föl nem éri, s rajtuk az édesded keszeskedés még mindig észlelhető; a művészi hívatás azonban, s a márvány finom kezelését e művei után sem fogjuk tőle elvitatni. Schadow az újabb szobrászati irány előkészítői s úttörői közé tartozik. — Canova kortársa volt, és vele egyenlő irányt követelt.

Első Napoleon a posszagnoi nagyhírű szobrász Canova Antonio (1757 — 1822) iránti előszeretetét azzal is tanúsítá, hogy önmagát és hozátartozóit gyakrabban ábrázoltatá általa.

A hatalmas eszárának Canova iránti előszeretete, Nagy Sándornak Apelles, V. Károlynak Tizian, IV. Filópnék Velasquez, I. Károlynak Van Dyck, és magának I. Napoleonnak a festészi Dávid iránti előszeretetéhez volt hasonló. A hercegi múcsarnokban, Canova művészetének azon ágából, melyben legtöbbször alkotásokat tűn, nem magát Napoleont, hanem ennek második nejét Mária Luizát találjuk. Azért említém előbb, hogy a mellszobor az ő művészetének legtermékenyebb ága volt, mivel életírói szerint 53-ra tett márvány szobrainak számát, mellszobrai egygyel még felülmúlták. Canova igen sok művet alkotott, és korára, valamint egyéniségére nézve jellemző: hogy az ő vésőjét bitorló és legitim uralkodók, Murat és IV. Ferdinand, a

firenzei főhercegek, és az olaszországi alkirály — az angol hercegregens, és az utolsó Stuartok, Láticia asszony és Mária Terézia leánya, a pápa és Napoleon egyaránt használták.

Schadowot és Canovát egy kortársuk, ki hat évvel előbb halt meg, mint Schadow, de huszonekét évvel később mint Canova, a dán származású Thorwaldsen Bartal (1770 — 1844) jóval túlhaladta. Mig Schadow és Canova a modern szobrászat előkészítői voltak, addig Thorwaldsen az antik alapján annak nemesítését végképp befejezte.

Isteneket legyőző Amorja antükszerűleg nemes és kecses mű.

Műbírák véleménye szerint Canova azon megromlott modorból, mely Beretininben telőpontját érte el, a megisztult idomba az átmeneteli korszakot képezi; s a megisztult idom Thorwaldsent tekintí főmesterének. Canova a Mengs vagy Batoni festészeti irányával rokon törekvést tüntetett ki a szobrászatban, és habár czeknél kielőgőbb eredményeket idézett is elő, műalkotásain az érzelmiesnek és festészetinek uralma még gyakran észlelhető.

Thorwaldsen ellenben tisztán és határozottan az antik szobrászat terére állott. Rómába érkezvén, ez antik remekek látásakor felkiáltó: „Eddig nem éltem. Születésem napja 1797-ik évi marczius 8-ika, azon nap, melyben Rómába megérkeztem.”

Róma az érző keblekre, bármely osztályhoz tartozzanak is, egyaránt varázshatást gyakorol. Thorwaldsen Rómába érkezését születése napjának tekinté; Winckelmann megváltoztatja vallását, csak hogy Rómába mehessen, és maga a hidegvérű Goethe ezt írta az örök városba érkezése után: „Most itt és nyugodt vagyok, és mint gyaniom, egész életemre meg vagyok nyugtatva!”

Thorwaldsen oly hévvel adta magát Rómában a művészetnek, hogy egy ízben megbetegedve, midőn orvosa a munkától visszatartoztatá, így szölt: „ha kezimet hátamra kötiköz, úgy fogaim segélyével rágom ki a szobrot a márvány köből.”

Ennyi lelkesültség és oly hő akarat nem maradt eredmény nélkül. Mert mint a festészetben Carstens haladás volt Mengs és Batoni után, szintugy a szobrászatban Thorwaldsen haladásnak tekinthető Canova és Schadow után. Thorwaldsen az antik nemességét s a körvonalok szépségét hibeiben s elevenebben tünteti ki műveiben, mint azok.

A hercegi műgyűjtemény értékes darabja: „A győztes Amor,” melyet a művész a Nagy Sándor bevonulását ábrázoló nagy hírdő dombormű párkány-ékesítéssel való elfoglalatlása közben kezdett meg, és 1813. évben fejezett be Rómában, az antik modor élő példányát képezi. A szerelem istene, mint az Olymp hatalmas isteneinek legyőzője van ábrázolva, s azért a legyőzött istenek fölött nagyserűbb; s alapja szelembib, mint azon győzelem, melyet a kis Dávid a hatalmas óriás Goliáth fölött a parittyá fortélyával kivivott; mert hsz a szerelem a fortélynál biztos fegyver, s az esemény szellemi felfogásához illőleg, a győzelemittas szerelem istene ezt híven tünteti föl. A győztes Amor, Jupiter nyilaival, Bachus tyrsusával, Mars sisakjával van fölékesítve, mig Apollo lantja s Herkules oroszlánbőre ama fatörzson hevernek, melyre a győztes támaszkodik.

Tenerani Pietro az 1796-dik évben született. Olaszország élő szobrászai közül legelőbbre becsülik. Előbb Canova s több Thorwaldsen tanítványa volt. A szobrászat antik alapját elfogadva, művészetét a tökély magas polczáig előbbre vitte. Műalkotásain a valódi s remek antik szépség által nemesített természeti hűség s eszményies szellemi emelkedettség tükrözi magát. Honunkban Tenerani, azon műalkotásai után, melyek a főthi egyház sirboltjának remek műveit képezik, messze körben elterjedt művészi nagy nevet vívott ki magának.

Ezen elsőrendű művész „Vénus sebzett lábából a rózsatövist kihúzó Amor” véste, carrarai márványban. A gyöngé rózsatövist minő fájdalommal idéz elő Vénus arczán! Vénus megsérült lábát fellartá, a térdelő Amor balczombján nyugtatja, ki mőtétét óvatosan akarja végezni, de a túlérzékeny Vénus fájdalomt akadályoztatja; ezért részvétteljesen reá tekint. Gyöngéd fölfogás lengi át a csoportozatot, mely a remek antik nemességét tükrözi vissza. Tenerani a megszebzt Vénust ápoló Amort 1821 ben véste először. A mű egyaránt elragadá alkotóját s

a közönséget. Azután még kétszer, s utoljára 1846-dik évben az orosz császár számára kellett azt elkészítenie.

Pisani Giuseppe születése és halál-napja nincs foljegyezve. A műtörténelem annyit említi róla, hogy firenzei származású volt, hol szobrászati tanulmányait elvégezvén, Bécsbe jött, s itt főherceg Ferenc által udvari szobrásznak lón kinevezve. Működése Bécsben a mult század végére, s a lefolyó század elejére esik. Végre Modenában a műakadémia szobrászati tanára lón, hol 1820-ik

évben a dómban III. Herkules herceg siremlékét mesterileg véste, és kifejezésteljes szobrokkal ékesítette. A hercegi műcsarnokban Pisánitól, antik-modorban donbormű-ékesítésekkel ellátott néhány alabastrom öblöny szemléltethető.

Fabricsi Paruzzi szobrászokról azonban ennyi adatot sem bírok felhozni. A műsor ezekről is hallgat, s a galleria igazgató sem bírt fölvilágosítást nyújtani. Fabricsi neve alatt egy sentimentalis Vénust szemléltetem márványból; Pa-

ruzzi pedig „VII. Pius pápa” mellsobrát véste márványba.

A képtár utolsó termében végre, melyben néhány modern festmény van függesztve, Socrates és Plato görög bölcsek mellsobrái vonták magokra figyelmemet.

E szobrok észlelhetőleg a mult század ismert tévírányának befolyása alatt készültek. De mivel a barok-kori kicsapongás a mellsobrokon kevésbé észlelhető, mint az egész alakokon, s az első osztályzathoz tartozó műveken a kifejezésre a főnyo-

Pannonia-gőzmalom.

— Wechselmann J. építésztl. —

matékokt helyeztetjük, ezt pedig mind a két szobron nagy mértékben föltaláltam: a mester iránti érdeklődésem mindinkább növekedett.

Kratzmann igazgató úr ezúttal még a mester nevét sem említhet, s így visszaemlékezésem tárházához kellett folyamodnom. Ez alapon végre abban állapodtam meg, hogy a mellsobrok Messerschmied szobrásztól valók, ki kisdud alakú hasonló mellsobrok kivésésében vagy faragásában a mult században kitűnt.

Messerschmied Ferencz Würtenbergában született 1737-ben. Előbb Bécsben, utóbb Rómában időzött; azután tiszteletből tanári címet nyert, és 1776-ban Pozsonyba tette át lakását, hol 1783-ban bekövetkezett haláláig működött.

Liechtenstein Venczel herceg számára sokat dolgozott; Senkenberg báró siremléke Bécsben tőle származik. Hogy Messerschmied, művésze s neve lakhelyétől oly közel, két emberkor lejártával ennyire feledve lón, ez annak tulajdonítható — gondolám, — hogy Pozsony, a művész működésének színhelye, Magyar-honban fekszik. Messerschmied azáltal, hogy köztünk megtelepült, dicsősége rovására lett magyar művész.

ORNÓS ZSIGMOND.

Ybl Miklós legszebb templom-műve.

Az „Ország Tükre” mult számában a főlti templom sikerült rajzát vettük s mellette egy rövid leírást, melyben csupán a legfőbb adatok vannak elismerésre méltó pontossággal foljegyezve.

De mind Károlyi István gróf nemes áldozatkészsége, mind Ybl Miklós jeles építészeti alkotása megérdemlik, hogy e tárgyra még egyszer visszatérjünk.

Ennélfogva helyt kérek e sorok számára, melyek a multkorai leírást kibővíteni törekednek.

Mindenki tudja, hogy Főth, e bájos falu, mely gr. Károlyi I. birtoka, a fővárostól északkeletre két órányi távolságra fekszik. E tuskulomot pompás parkjéért, s kivált újabbban emelt templomáért nagyon látogatják a pestiek ép ugy, mint az idegenek.

Midőn a régi templom roskatagga kezdett válni: a nemes és vallásos érzelmű főur elhatározá, hogy helyére új szentegyházat emeltesse, mely egyszermind nyolczszázados családjának is sirboltját képezze.

Ybl Miklós pesti építész lón megbízva, hogy tervet készítsen, mely a művészet magas álláspontjához, és a birtokos főur gazdagságához méltó legyen. Niután e terv a műértő gróf igényeinek tel-

jesen megfelelt, 1846-ban munkához kezdtek, s bár két év mulva a viharos idők félbeszakíták azt, de 1856-ra mégis egészen elkészült, úgy hogy még azon évben ünnepélyesen föl is szentelék.

Magyarország monumentális, s különösen szoros egyházi műmódorú építményei közt, e templom összhangzás és művészet tekintetében az első rangot foglalja el, s kétségkívül fölülmúlja ama ódon, római utánzatú s éppen ezért némileg egyhangúvá lett kupolás templomokat, minőket Egerben és Esztergomban látunk. Román stylben van tartva, melyet hazánkban Ybl érvényesít; s e gömbölyűg iveretes műmódor már külsejével oly fölemelő s üdvös benyomást tesz ránk, mely ép úgy kielégíti a szívet, mint a szemeket.

A négytornyú templom 157 láb hosszú, s 65 l. széles tért foglal el, s tiz oszlopszat által három hajóra van osztva. Az előálló tornyok 140, s a hátsók 90 lábnyi magasak. Nem csupán széles kötémegekben s tagozataiban, hanem minden egyes részletében amaz egységes szellem uralkodik, mely e dicső styllt mindenhol hatással érvényesíté, s mely a belső nagyság kinyomatával bír.

Fölül homlokzatán, a gazdag vésmunkákkal ékített közép körablakban a templom védszentjének, az immaculata Máriának 9 láb magas ércöntetű

szobra emelkedik, mely a bécsi Fernkorn művész keze műve.

Benn a templom a nép egyházából és a sanctuáriumból áll. Ez utóbbi csaknem igen magasan emelkedik a népek szánt templom fölét. A falak fölélegét és az oszlopszatut utanzót márvány borítja. A középlajú talpzata világos és sötétebb színű kehleihi finom kőből készített munka; míg a sanctuárium alja művészi raknő (mozaik), sok színű márvány táblákból. A laposan tartott menyezet a főhajóban szép tölgyfa alkotású, gazdag aranyozással. Az így ékített fagerendák átkeresztetik a menyezetet, melyek ekképen részekre tagolva, odailó festésekkel ellátott számos természetre oszlanak.

Őt nagy kép, melyek a kupolázott rotundában a főoltár köré hozatták, s melyeknek középsője a koronás Máriát ábrázolja. Bla s bécsi tanár művei, freskóilag a félkör alakú falra festve. E képek válaszvonalai kupolaformán kapcsolódnak össze a sanctuárium boltozata fölött, s ismét öt arányos természet nyujtanak, melyek a négy evangelistától környezett Megváltó képével vannak ékesítve. Etiz freskókép, valamint a főoltár olajfestménye „Mária.” továbbá „Szent György.” s különösen „Sancta Francisca Romana” — e maradó műbecsrel bíró kép, — a néptemplom két oldalán. Bla s mesterkezét bizonyítják, melylyel ő az egyházi művészetben a tárgyak magaság és méltóságát emelkedett. A főoltár és szőcsék pompás módorban készítték. Az első két angyal van Mária attribut-jaival, 4' 3" magas. A szőcséke a négy evangeli- lista művészi kis szobrai láthatók. Mindez, a szorosan templomi művészetben híressé vált bécsi szobrász Gasser József műve.

Meg kell még említeni az orgonaház stylgazdag építészetét, s a 22 registerű orgonát, mely Moser, az elismert orgonakészítő jeles munkája. A templom akustikája pompás és imosant, mi a harangok összhangzatos csendítéséről is elmondható.

Az enyi gonddal és dúsan kiállított, s mind a mellett mai napig sem eléggé ősmert templomi műfőképen Ybl mester nagyképességét hirdeti. Ő tervezte ezt a legkisebb részletekig teljes műgondal; s az ő technikai és különös vezetése mellett lön dicsteljesen kiváe az egész. Nagy Károly, Irsa és Kecskeméti templomai, nem is említve palotaszzerű építményeit, más helyeken is tanúbizonyságul szolgálnak e derék építő mesterünk jeles tehettségének.

Miután a templomot fönt bejártuk: leszállhatunk a sirbolt alatti ünnepélyes helyére. A katakombák lent a templom egész hosszában húzódnak. A sanctuárium alatt áll a sirbolti kápolna, melyből a koporsók kriptájába jutunk. Ez utóbbit lizenkét oszlop emeli, s pompás műsarcnokot képez. Oldalt nyolcz kápolnaszerű fülke van, melyeknek fölülített helyeire jönnek a koporsók. A sirbolti kápolnában láthatók a római Tenerani költséges, és elég műbecsű szobormunkái: a föltámasztás angyala, Erzsébet grófnő emléke, (portrait-szobor, bibliailag ábrázolva az okos szűzek egyikét) s a kápolna oltárán az Üdvözítő státuája. Ugyanez oltár asztalán láthatók: egy mozaik medallion a florenzi Bianchi-tól, gyümölcs darabok és búza kalászok, mint a kenyér és bor jeltvényei, e műnemben mind magas értékű mester-munkák. Meglepe és mély benyomású, ha a műérzékkel bíró látogató mindez ott levő művészeti munkákat kellő szemle alá veszi. Van még sok disz-szobrászati mű a pesti Marschalkóútl., Tandtini szobrásztól, és Odorico bécsi rak-művészétől.

Óhajjuk, hogy e vázlatos czikk, mely egy áldozatkész nemes főúr és egy kitűnő építész érde-meit kívánta méltányolni, egyszerűsége kalauzál szolgáljon mindazoknak, kik a megújuló kikelettel a bájos Főthot, s annak pompás templomát látogatni mennek.

KEMPF.

Lycurgus és törvényei.

A fejedelem erkölcsének anyi befolyása van a szabadságra, mint a törvényeknek Montesquieu. („L'esprit de lois")

A történelem az élő nemzetek tanító könyve. Ha egy egy futó pillantást vetünk e könyv hasábjai közé, melynek belüli ép úgy feltűntetik az ősök erkölcsseit, vallási érzületét, hazafiságát, szokásait, mint ballépéseit, hibáit és fogyatkozásait: a nagy nemzetek életében fogunk találni egyeseket, kik a tömegből kiválva, a haza megpróbáltatásának nehéz napjaiban és küzdelmeinek közepette feltűntek, s a lúzpróban keresztülménem nemzet előharczsaivá — Józsuáivá — lettek azért, hogy annak politikai lételet századok hosszú során biztosítsák, kik mindent megtettek, hogy a sarjadzó ivadéknak a hazának derék honpolgárokat, erkölcsös családapákat adjanak, mivel szemök előtt lebegtek, hogy: „minden ország éltámasza és talpköve a tiszta erkölcs.”

Minden, a műveltség színvonalán álló nemzetnek érettségét a politikai életre, korszerű törvényei, s századok által szentesített ősi intézményei tükrözik vissza leghivebben. Ez a legbiztosabb lévémérő akár a magán, akár a nyilván életben. — Egyszermind a törvények úgy tekinthetők, mint a vezetők hatáskörének korlátai, a melyek védfalul szolgálnak a visszaélések ellen; s valamint az embernek — physikai létele biztosítása tekintetéből. — kötelessége összes életét fenntartani: úgy a társadalomnak, s a benne élő nemzetnek, mely egy közös feladat valóításán működik, egész erejével arra kell törekednie, hogy az általános nagy cél valóításáért szervezetét minden megtámadás ellen biztosítsa, nehogy ellenkező esetben „az állam valólam i kárt szenvedjen.”

A jelen történelmi-vázlat czélja: föleleveníteni emlékélt azon törvényhozóknak, kinek föllépése korszakot alkotott, s ki egykor Spártának — a szabadság ezen őshazájának — törvényeket adott.

Emberműve — fájdalom — nem lehet örök, s ha Spárta nagy törvényeire beállott a visszahatás korszaka, ne tulajdonítsuk azt egészen e törvények szerzőjének, ki nemzetét boldogítani akará, hanem ismerjük el, hogy csupán az eszközök választásában — melyek által célját elérni akarta, — volt fogyatkozás.

Bármint legyen, Lycurgus egyike fog maradni a történelem rendkívüli egyéniségeinek.

* * *

Előbb a hazáról szölok, melyben Lycurgus élt. Azon számos államok közül, melyek az ő korban a görög fölszígeten léteztek, kiitűntek: Spárta és Athene. Spárta a dóriai, Athene a ion néptörzsek képviselte. A dóriaiak conservatív szelleműek voltak, az ionoknál ellenben a népuralmi elem telnyomó: vagyis amazoknál a kormányügyeket az előkelők vezették, mivel ők bírtak azon tulajdonokkal, mi a kormány vezetésére megkivántatik, míg az utóbbiaknál már mindig kezdetben nyom nélkül tűntek el az ősök szokásai, s helyét a polgárok közti jogegyenlőség töltötte be.

Spárta a Tegyeten aljánál terül el, egyik oldalát az Eurotas vize öntöztvén. Spártát előbb lelegek — első királyuktól Lelegestől neveztetvén így, — utóbb achiakták lakták; fejedelmét a Pelopida-házból választák. Idők folytán a Pelopidák elűzettek a Heraclidáktól, minek eredménye az lett, hogy a trón Aristodemus két fiára, Eurysthenes-és Proclesre szállott, kik alapítói lettek két királyi családnak. Proclesől származtak a Proclidák; Eurysthenes fiától Agistól az Agidák, kik kilencz századon keresztül adtak királyokat Lakóniának. Utódaik Spártában közösen uralkodtak, s nem felváltva, hanem egyszerre kettő; de hatalmuk annyira korlátozott volt, hogy azt mindennek inkább nevezhetők, csak királyinak nem.

A spártai államot a lakosság három osztálya képezte. Legelőkelőbbek voltak a dóriai, kik spártaiaknak, vagy városok lakóinak nevezettek, mivel helyben Spárta városában laktak; ez volt a kiváltságos és uralkodó osztály. A második osztálybeliek a falvakat lakó lakedaemonok vagy periókók voltak; személyeket illetőleg szabadok, de adófizetők s katonai szolgálatot tettek. Legelső fokon állottak a minden emberi jogoktól megfosztott holtók. Ez

osztály kénytelen volt a legsanyarúbb sorsban osztozni, urának földjét művelni. A legkisebb gyanú elegendő volt arra, hogy a legnagyobb kínokat szenvedjék. A spártaiaknak száma 40,000-et tett, a lakedaemonoké 150,000-et, a rabszolgáké meghaladta a 200,000-et.

A népek ezen elkülönítése nem kis zavaroknak volt indító oka; s ebben rejlik alapja annak, hogy Spárta első százada a nép, a nemesség és a királyok között folytatott villongásoknak véres képeit tüntetik elő.

Azokban hála a nemzetek géniuszának, élt Spártában egy erényes férfiú, ki az istenektől hitvatva volt a fékevesztett, s frejtlenességében romlásnak indult államot lecsöndesteni, s megszüntetni ama örök pártvillongást, mely mint rágóddó féreg emészette Spártát. — Ezen nagy férfiú Lycurgus. Ő, mint a társadalmi állapotok javítása felett elfogulatlanul elmélkedő, korán belátta azt, hogy ha sikerrel akarja az egymásraalmazott bajok indokait fűrkészni, erkölcsileg kénszerítve van a mult idők háttérében is vizsgálódní, hogy egy vagy más visszahatás jelenségnek származását s okait fölismerje, s hogy így a felszaggatott sebekre tövös gyógyírt használhasson. Vezetője lett egy oly népek, mely noha egyszerű volt szokásaiban, de egy jobb jövőnek csiráit hordta keblében. Törvényei, melyeket hozott, szilárd alapot szolgáltatnak, — habár csak egy időre — a sokképen megingatott, de korántsem megtört államnak.

* * *

Lycurgus életéről — fiatal korát illetőleg keveset mondhatunk. Anyit tudunk róla, hogy ő a Proclida uralkodó családból származott, s valószínűleg a K. e. kilenczedik század első évtizedeiben élt. Midőn Polydectes meghalt, Lycurgus az utószülett Charilaosnak (népöröme) gyámul ajánkozott, s mint gyám, azon alaptalan váddal terheltette, hogy a korona után vágyik. Az e miatti nehezeltés, s a sors bizonytalansága arra bírták Lycurgust, hogy a gyanút utazással kerülje ki, s addig legyen honától távol, míg testvérének fia, férfi korba jutván, trónutódot nemz.

Igy — bár nehéz szívvél — hajóra ülven, elvitorlázott azon szándékkal, hogy az összegyűjtött tapasztalásokat polgártársai jólétének megszilárdítására használja föl. Először Krétába ment, hogy a bölcs Minos törvényeivel megismerkedjék. Minos törvényeiben sok jelest talált, habár azok igen szigorúak, s leginkább a test megedzésére célozvaék. Minosnak elve volt: „az állam jólétét a szabadságba kell helyezni.” — Minosról megjegyezték, hogy az újításokat annál könnyebben honosíthatja meg birodalmában, Zeüs fiának adta ki magát.

Krétából Lycurgus Ázsiába evezett. Onnan Aegyptomba, hol leginkább a hadosztálynak egyéb osztályoktól való elkülönzése tetszett meg neki.

Midőn Spártába visszatért, annak belsejében minden lépten a visszavonás gonosz szellemével találkozott. A haza egykori nyugalmat heves belvillongások zavarták. Ezért visszatérte kívánatos volt a jobb érzelműekre nézve, mivel a lábrakapott visszaéléseket csak Lycurgus bölcsessége által hitlék megfékezhetni. Lycurgus, elvrokonainak vizsgálata alá bocsátotta törvényeit, de hogy a népet is megnyerje, Pythia által kijelenteté, hogy jobb törvényekkel Görögország egyetlen népe sem dicsekedhetik. Törvényei nem voltak egészen újak. A már létezőket módosította, a kor kívánalmaihoz képest átírdomítá, vagy az elavultakba életet, erőt lehelte.

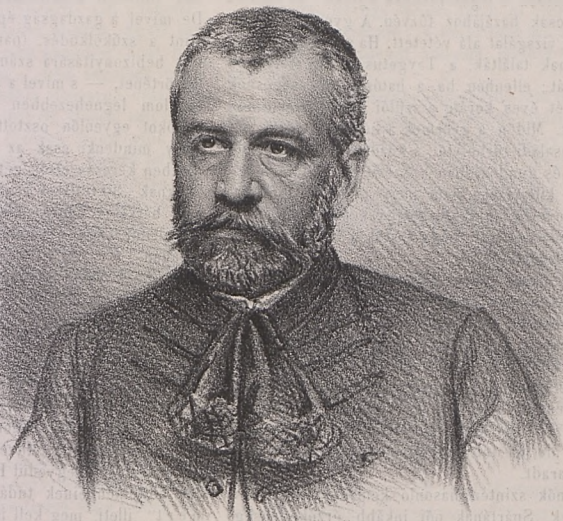
Lycurgus nem foglalta írásba törvényeit. Azok erkölcsi mondatokból állottak, melyeket még a gyermekeknek is tudniok kellett. Ez az oka, hogy törvényei közt sok van olyan, melyet nem tölle eredtetnek tartanak. Ő arra nem gondolt, hogy a polgári szerkezetbe csúsztott visszaélések megszüntetésével újabb intézményeknek vesse meg alapját; hanem hogy visszatérleje a nép figyelmét a dórok régi erkölcsaire. Lycurgus vasközelkezességű nézete az volt: „megadni a kisebb számnak a szabadságot, mind erkölcsit, mind politikai tekintetben; elnyomni azon szenvedélyeket, melyek megméltelyezik a szívet; megszilárdítani ama régi patriar-chális kormány-rendszert, melynek előben az ősök a béke jótévdő hatását érezték.”

* * *

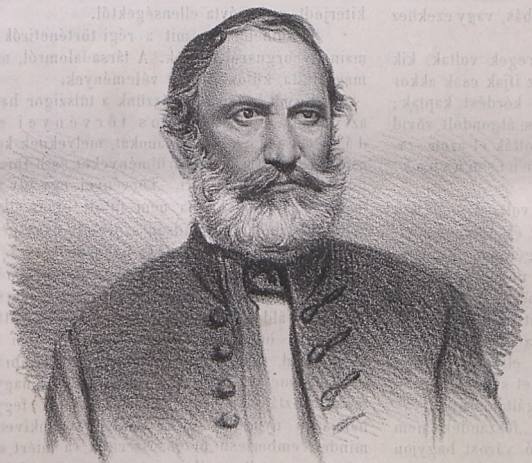
ORSZÁGGYÜLÉSI ARCZKÉPCSARNOK.

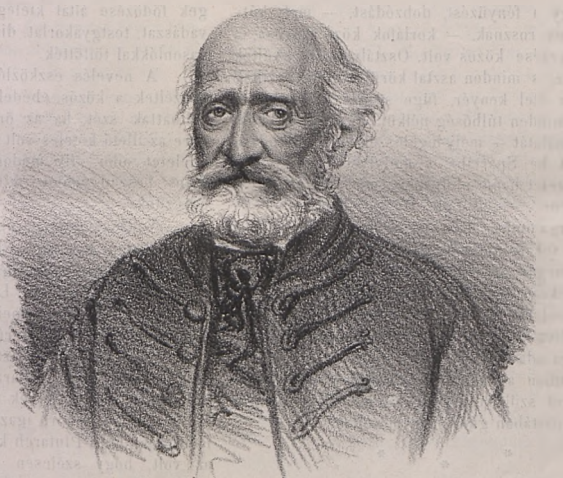
Gr. Szapáry István.

Jankovics László.

Hlosvay Bertalan.

Gr. Zichy Károly.

A fenálló törvények az állam biztosságára czéloznak. Ezért szükséges, hogy azokat mindenki tiszteletben tartsa: ez azonban csak az által eszközölhető, ha a törvény a népnek mintegy szívverévé válik.

Az álladalmi ügyeket tekintve, Lycurgus törvényei a következőkben pontosultak össze:

I.) Megtartotta a két királyt, kik mint Zeüs főpapjai, mutatták be az áldozatokat a házi isteneknek. A tanácsban elnököltek, de csak egy szavazattal bírtak. Ők, mint a főhatalom egyedüli képviselői, egyszersmind fővezérek is voltak, mely minőségben mihelyt az ország határain túl léptek, mint korlátlan „úr” rendelkezhetek. Nagyon jellemző az, hogy „minél korlátoltabb volt a királyok hatalma, a nép irántok annál nagyobb tisztelettel viseltettek.” Nem lehet hallgatással mellőzni Lycurg azon intézkedését sem, hogy „a királyok tetszésük szerint küldhettek két tisztviselőt, hogy kikérjék Pythiának tanácsát.”

II.) Fölállított egy tanácsot, — az ugynevezett „Gerusiát,” — melynek tagjai hatvan évet meghaladott, józan életű polgárok közül választottak,

élethossziglan. Számra nézve mintegy 28—30-an voltak. „A huszonnyolcz vénnek — mint Plutarch írja — mindig királyukkal szöveterkeztek, valahányszor a népuralkodásnak kellett gátat vetni; s szintugy támogatták a nép hatalmát is, nehogy a zsarnokság kapjon erőre.” A gerontok a népgyűléseken választottak, s mint legfőbb törvényhatóság, tetteiről nem volt felelős. A tanács kezdte a legfőbb polgári büntető-törvényszéket, még a királyok ellenében is.

III.) A népgyűlések. Ezeket minden 30-as évet meghaladott, a közvendégségeken résztvevő polgár megjelenhetett. A népgyűléseken a király vagy a tanács, később az ephorok elnököltek. A nép a tanácstól elébe terjesztett végzéseket fölkiáltás útján való szavazás által elfogadhatta, vagy elvethette.

IV.) Lakoniában, Peloponesus egyéb helyein voltak az ephorok, — számra mintegy 5-en, — de bizonytalan: ha valjon Lykurg volt-e teremtoje az ephoroknak, vagy ez a későbbi kor intézménye? Az ephorok évenként választottak, rendkívüli teljhatalommal örködvén az aristokratiai szabadság

fenntartásán. Ez kezdetben csak rendőri hatóság volt, de mintegy 130 évvel Lycurgus után hatalmuk oly nagy volt, hogy a királyok szabadmozgási körét is nagyon korlátozták, s mint Plutarchban olvassuk „k a n t á r a l á v e t t é k a z t.” sőt ezt oda csürték csavarták, hogy a királyt is fölfüggesztették állásában, míg azt az orákulum újból vissza nem állította.

* * *

Lycurg intézkedései a magán életre, — különösen a nevelésre kiterjedtek.

A magán élet a nevelésben gyökerezik; s ha a görög nemzet nevelési modorát általában vesszük, elmondhatjuk bizvást: hogy annak czélja tökéletesen meghatározott elveken épült. A czél volt: „a test erejének tökéletesítése, a munka bírása, főkép a hazafiúi serkölcsi köteleességek teljesítésére nézve.” Ebből látható, hogy a görögök a fűsült a test kiképzésére fektették. Lycurgus is a magánéletre vonatkozó intézkedéseiben szem előtt tartotta azt, hogy „minden polgár tulajdona az államnak, s

mint ilyen az államnak föltétlen engedelmisséggel van lekötve." s ezt az által vélte elérhetni, ha Spárta polgárai testben megeddültek, lélekben romlatlanok.

Lycurgus főlbonította a családi köteleket, mely a földön a legszentebbek egyike; az embert egyedül csak hazájához fűzvé. A gyermek születése után vizsgálat alá vétetett. Ha gyengének vagy alakatlannak találták, a Taygetus szikla mélyében lelle sirját; ellenben ha a hatáság egészségének taláta, hét éves koráig a szülői háznál nyerte nevelését. Midőn a gyermek a hét évet elérte, elvitték a családi tűzhelytől, s közösen álladalmi felügyelés- és gondozásban részesült. A szellemi tehetségek kifejtésére nem nagy gond lón fordítva, mivel a nevelés leginkább testgyakorlatokból állott. Minden oda célzott, hogy testük a fáradalmak ellen megeddődjék.

Az ifjakat fegyverforgatásra, vítétség, becsületérzés, s a bajok eltűrésére szoktatták. Gyakran tél közepén meztelenül küzdöttek a nyilvános küzdőhelyeken; ugy látszik, hogy e szokást Lycurgus Krétából ültette át. Az öregek iránti tisztelet lényeges jellemvonása a spártai nevelésnek. A lopás meg volt engedve azért, hogy kellő ügyességre tegyenek szert. Így kellett a rendes íllelmet is megszerezni; de ha tetten érettek, a szigorú büntetés el nem maradt.

A nők szintén hasonló kemény nevelésben részesültek. Spártának női inkább érzékeltségűek, mint bájaikkal nyerték meg a férfi sziveket. De a nők minden önmegtágadás mellett sem voltak képesek gyöngeségek körül megfélemlíteni: s mihelyt a fegyelem lazult, a vétek annál nagyobb erővel tört ki bennök. Így elhírhedve a peloponesusi félszigeten, ők később szintén siettetek megásni hazájok sirját.

Hogy a fényűzést, dobzódást, — mely kútfeje minden rosznak, — korlátok közé szorítsa, a férfiak étkezése közös volt. Ösztályonként gyűltek az ebédhez, s minden asztal körül 15-en foglaltak helyet. Az étel kenyér, füge s más gyümölcsből állott, de minden túlbőség nélkül. Az arany és ezüst pénz használatát — mely legelőször Agis uralkodása alatt ment be Spártába, s melylyel a kincsvágy, vagyonzeretet hanosodott meg, mert hiszen „ez a korok istene”, — eltiltotta. Durva vásznát bocsátott közforgalomba. A művészeknek, szónokoknak Spártában sokáig időznök tilos volt.

Lycurgus arra törekedett: vagy kevesbiteni a szükségeket, vagy pedig mogsokasítani azon eszközöket, melyek a kívánt célhoz vezetnek. Ezért el volt tiltva a nőtlenség és balházasság. Minden munkássága oda volt irányozva, hogy erőteljes harcosokat adjon az államnak, kiknek kebeléből a gyöngeséget szülő érzések számvéve legyenek. A nőtlenség Spártában gúny tárgyai voltak.

* * *

Legmerészebb Lycurgusnak azon intézkedése, melylyel a földbirtokot felosztásban eljárta. — Ha e helyen Lycurgusról mint „államgázdáról”, s az akkori „álladalmi kérdésekről” értekezni, — eszmétársasítás útján, — alig melőzhetném a mai socialismus fölmerülő kérdéseinek fejtegetését. De minthogy Lycurgus életének, különösen „törvényeinek” átnézete képezte kiindulási pontomat, mellőznöm kell minden mellesleget.

Spárta törvényszerzőjének szeme előtt az életmód egyformasága lebegett, melyet ugy tartott biztosan elérhetőnek, ha Spárta polgárai közt a

birtok egyenlő felosztás kísérli meg. A cél, mit ez által kílátásba helyezett, az volt, hogy „mindenkiben azon meggyőződés váljék uralkodóvá, miszerint az államhoz, az emberiség eme nagy családjához, föltétlen engedelmisséggel köteles tanúsítani.” De mivel a gazdagság épen oly veszélyes fegyver, mint a szűkölködés, (pauperismus) — mely tételnek bebizoniyítására számos példát szolgáltat a világtörténet, — s mivel a szűkölködés egyike a társadalom legnehezebben gyógyítható bajainak, a birtokot egyenlőn osztotta fel. Egyenlőn azért, — hogy mindenki csak az erényben, a férfias tökélyekben keresse elsőségét, 9000 részt adott a spártaiaknak, 30.000-et a lacaedemonoknak. Saját részét bárki is végredeleileg másra átruházhatta, de eladni vagy elajándékozni senkinek sem állott jogában.

Ezek rövid kivonatban Lycurg törvényei, s e kivonatot legfőkébb is tartóztatnak lehet nevezni egy gazdag aratás után. Nem lehet határozással mellőzni a spártaiak szorosan vett műveltségi állapotának leírását, sem iparát, kereskedelmét, s az ugynevezett „laconismus” — mely a spártaiak egyik fő-jellemvonása.

A spártaiak szellemi műveltsége igen kis körre szorított. Műveltségük, — ha annak lehet nevezni, — egyedül Homer, Tyrtus, Therpander költeményeinek tudásában állott. A mi „Homert” illeti, meg kell jegyezni, hogy midőn Lycurgus Kis-Ázsiában járt, hallotta Homer költeményeinek egyes szebb helyeit énekelteni. Ebben ő hatalmas eszközöt nyert a dóriaiak polgárosítása s egyesítésére.

A kereskedésről szó nem is lehet, mivel a pénz — mint a forgalom közvetítője, — Spártából száműzve volt. A spártaiak igénye a napi szükségek fődözése által kielégítetett. Szabad időjüket vadászat, testgyakorlat, discus dobás, vagy ezekhez hasonlókkal töltötték.

A nevelés eszközlő az öregek voltak, kik beszéltek a közös ebédkenél. Az ifjak csak akkor válthattak szót, ha az öregektől kérdést kaptak; mire az illető köteles volt udvarias, átgondolt, rövid feleletet adni. Ily módon sajátították el azon szabatos beszéd-módot, mit „laconismusnak” nevezünk.

Vallásuk nagyon egyszerű volt. A spártaiak mint féltiszt tisztelették: Ulyssesst és Agamemnonnt. Nevezetes események idejében igénybe vették az orákulum jóslatait is. Legfőbb ünnepély volt a „Bachusé” és a „carnei Apolloé.” A halottnak adott végítisztelet egyszerűen ment véghez.

Lycurgus belátta azt, hogy a kised hon elég képes lákóti saját határai közt eltartani; hogy hasznos a törvényeknek tiszteletet szerezni a nép előtt, s ezt a szigorú igazságszolgáltatás útján valósíthatja. Mint Plutarch kifejezi: „főszándéka nem az volt, hogy szélesen uralkodó várost hagyjon maga után; hanem meg lévén győződve, hogy a mint egyes embernek, ugy egy egész alkotmányoknak életében a boldogság az erényen s az önmagávali egybehangzason alapul, minden hatású abban egyesültek, hogy polgártársai a legtávolabb időkig szabadon, megalégülten s mérsékeltlen éljenek.”

* * *

Miután Lycurgus rendeletei a szokásban mely gyökeret vertek, s egyuttal tapasztalván törvényeinek gyakorlati hasznát is: közgyűlést hirdetett, melyben kinyilatkoztatla polgártársai előtt, hogy mindazon intézkedései, melyek a város boldogítá-

sára célzóznak, legnagyobb részben már óhaja szerint létesültek; de még egy pont iránt, mi a legfőbb, nincs tisztában, s a mit csak akkor nyilatkozhat ki, ha az istenek véleményét kikérte. Szívökre kötötte, hogy a létrehozott törvényeket, minden változtatás nélkül tartásuk tiszteletben, s őrizték meg hiven mindaddig, míg visszatér Delphiből; mert akkor azt fogja tenni, mi az isteneknek tetszik. Ebben a spártaiak megegyeztek, s esküt tévén felfogadták, hogy alkotmányokat védeni fogják a megtámadások ellen. Lycurg Delphi felé vette útját.

Miután a jóshelyre megérkezett, áldozott az isteneknek, s megkérdezte, ha valjon jök-e törvényei? képesek-e azok az állam jólétét eszközlőni? Apollótlól válaszul ezt nyerte: „Spárta csak ugy lesz nagy, hatalmas, ha törvényeit tiszteletben fogja tartani.” E választ lejegyezve, a spártai tanácsnak küldötte el. Majd búcsút vett barátjaitól, — miként Plutarch körművészen leírja: — föltette magában a spártaiakat esküjük alól föl nem menteni, hanem küzdelmekkel teljes életét bevégezni oly körülmények között, melyben mindazt, mi a szerencsééhez szükséges, elérte.

Kívánsága teljesült, mivel nem sokára azután ő is osztozott a halandók közsorszában. Távolságot bolygva hazájától, némelyek szerint Elisben mult ki, az élettől való tartozkodás miatt; mások szerint Krétában futotta le életpályáját. Hült tetemeit — kívánsága szerint — ismerősei elégették, s hamvait a tengerbe szórták, ovakodásúl, nehogy ha maradványai idővel hona földére vitetnének polgártársai, mintha maga tért volna vissza, magukat esküjökötől feloldozottaknak vélték. E hitében nem csalatkozott. Ötszáz éven keresztül Spárta — hirre nézve — első városa volt Hellásnak, hatalma messze kiterjedt, s megóvta ellenségeitől.

Körülbélő ez, mit a régi történetírók nyomain Lycurgusról tudunk. A társadalomról, melyet megalapította, különbözők a vélemények.

Egyik hazai történetünk a túlszigor hangján azt mondja: „Lycurgus törvényei csodákát tették, de olyanokat, melyeknek kulcsát csak az bírhatja, ki a körülményeket és e törvényhozó belvilágát ismeri. Törvényei egy oly népet teremtenek, mely soha nem futott el az ellenség előtt; melyből a szabadság szeretete csak percze sem aludt ki; mely polgár-háborút hétszáz éven keresztül nem ismert kebelében, életének minden gyönyörét, szívének legelrejtettebb, legszentebb érzelmeit áldozatul vitte házi isteneinek oltárára. S mindez önmegtágadásaért egyebet nem nyert kárpótlásul, mint üres katonai gögőt és ábrándos honszerelmet. Lycurgus alkotója volt egy nagy katonai köztársaságnak, melynek alapja fegyverhalmazon nyugodt, — a melyből számkivetett minden emberiesb érzés, szeretet, a miért alkotmánya nem volt egyéb, mint egy egyszerű képtelenség, utópia. E törvények embert nem boldogíthattak, s idővel kebeléből a legborzasztóbb kínóvások fakadoztak, mely kínóvók nem volt egyéb, mint az általa hozott törvényeknek visszatársa.” — Utána tehetjük, hogy a spártai-állam később hasonló volt a völgyben álló magános tölgyhöz, mely sokáig daczolt az idők viharával, — e küllenséggel; de belsejét önmaga emésztette, „elvesztvén minden ország támaszát, talpkövét” — a tiszta erkölcsöt.

PAPP MÁRTON.

SZEPYERODALMI CSARNOK.

Tíz nap története.

— Márczius 16. —

Hymnuszt kellene mondanom ama szép vendég tiszteletére, mely mindenik év legkedvesebb üjdonsága. De szebben elmondják azt önknek: a lég pacisítái, s a föld feslő ibolya bokrai. Itt a tavasz, e „népszerű királynő”; ki mosolylyal köszönt urat és szegényt, boldogot és szerencsétlent. Azonban mosolya most még gyakran félbeszakad. Kö-

ronja — bármily ragyogó — még nem áll elég biztosan fején; küzdenie kell, hogy tért foglalhasson ellenséges elemektől, melyek most a szélvész, majd eső és hóalakjában támadnak ellene. De diadalúja még is bizonyos, s maholnap a merre lép, zöld szőnyeget terít mindenfelé lábái alá, zephyrek szárnyán röpköd be minden zugot, friss lombokkal diszít az erdőket, s tarka virágokkal hímzi tele a réteket.

De az emberek nem várják be, a mig teljes díszben bevonadul. Előbe mennek féltelen, s előre

köszöntik, mielőtt az égből egészen leereszkednék a földre.

Vidám délutánokon, midőn emberek és házsorok egyiránt mosolyganak, a királyutca ismét visszakapja tavaszi érdekességét. Robognak rajta czimeres hintók, telj omnibuszok, ki a városligetbe, melynek fái épen nem röstelhetik még díszlettségüket, miután a'attuk az emberek nem az árnyat, hanem a napfényt keresik.

A sarkák már rengenek a tó gyér vizén; a

parton vidor gyermekek játszanak; a virágok barátai (s ki ne volna az) sietnek a Bartl-villa felé, hol 19-én nyílik meg Flóra tavaszi ünnepe, gyönyörű virágok kiállítására, mely majd-nem a hó végeig tart; a rondeau útán diszes társaságokat láthatunk; a „beau monde” gyakran találkozik itt egymásnak, s a hölgyek gyönyörködnek egymás francia shawljain és folyékony német beszédjén.

Az úton kitűnő lovagok verik föl a port. Néha egy-egy előkelő vadászcsapat lépett át a ligeten, s angol kabátjaik színéről látható: mily vadat kergettek. A vörös quacker a rókák, a sötét szín a nyúlak veszedelmét hirdeti. A viláért sem szerelnék föl e színeket, melyekkel az angol lordokat — oly előismerésre méltó buzgalommal — utánozzák. Utánozzák e más, nagyobb dolgokat is? — nem tudom. Anyi valószínű, hogy a lordok valamivel több befolyással lehetnek hazájuk tudományos és művészeti kifejlődésére.

De a jó szellem nálunk is ébredni kezd, s a nyilvánosság életelő napja könnyen megizmosíthatja azt.

Minap előkelők szavaltak, énekeltek, zongoráztak; ma már játszanak is a színpadon.

Mire e lapok a közönség elé kerülnek: a fő városban mindenki e műkedvelő hölgyeket és fiatalokat fogja dicsérni és bírálgatni.

Sajnálom, de ezáltal még nem szólhatok fölépésük sikeréről, miután e sorok írásakor még nem léptek föl, s nem bírok azon elképzelő erővel, hogy le tudjak írni pontosan olyasmit, a mit még nem láthattam. E különös tehetséggel csak K. ant birt, ki bár Poroszországon kívül sosem járt, még is oly tökéletesen le tudta írni a westminsteri hidat, mintha évekig bánta volna; meg a lángeszű Jean Paul, ki — noha nem látta — oly természetű rajtot adott a pompás campani-völgyről, hogy a tájképirok bátran utána festhették volna.

En ily vakmerőségre nem vállalkozhatom, még oly szereplőkkel szemközt sem, kiket buzgalomuk és a játékon czél miatt, csupa bók illet.

A nagy hét két napján, midőn minden színház zárva áll, (márcz. 21 és 22-dikén) nemzeti színházunk fényes közönség és igen érdekes előadások számára nyílik meg.

A szűkölködők javára kis vigjétékokat adnak elő, s nagy képleteket ábrázolnak, egyházi engedély mellett.

A vigjétékok czime: „Hol töltsék estémet” és „Női könyek,” francia iróktól. Az elsőben játszanak: gróf András si Gyuláné, Gyürk y Orczy Sarolta báróné és Tisza Lajos úr; a másodikban: gróf Csáky Melánia, báró Vay Gizella, Beöthy Ákos, ifj. gr. Károlyi István és Kendeffy Árpád urak.

A képletek a következők: „Béla herceg választ kard és korona között,” a bécsi Geiger rajza után; „Bornemisza Anna egy órai uralma,” Vízkeleti képe, és „Il decameron,” a párisi Winterhalter híres olajfestménye szerint.

Bornemisza Annát, mint említék, gr. Károlyi Edén é személyesíti. E név említése egy deli szép nő idéző elén, kinek kezébe igazán illik a fejdelemnői pálcza, nemes homlokára az aranykorona, s egész lényéhez — mely jószág és szépségtől sugárzik — a hatalom fénye. Egy művész nő sem idézhet elő teljesebb illúsiót. — Úgy hódolunk neki, mintha valóban királynő volna. Figyelemmel kísérjük keze intését, tudva, hogy e finom kéz akkor nyílik ki legörömebb, midőn jól tehet valakivel.

S mily hozzáillő női csoportozat környezi: Odescalchi hercegnő, gróf Zichy Jánosné, Zichy Pálné, Keglevich Béláné, Andrassy Gyuláné, Pejacsевич Pálné, Zichy Melánia, Dégenfeld, Erdődy, Königsegg grófkisasszonyok, Wesselenyi Róza, Révay Sarolta és Eötvös Ilona bárónők. Junok és Gráciák egy csoportban. Közülük a szép fejdelemnő valóban csak „első” a hasonlók közt.

Ez előadások és látványok próbáiról napokig beszéltek.

Különösen emlegettek Gyürk y-Orczy Sarolta bárónő előadói képességét. Őt nem csupán áldozatkészség vitte e sikamlós deszkára, hanem tán egy mély és teljesíthetlen hajlam is. Nehezen áll meg, midőn egy művésznőnk összegyűjtött száraz koszorúit nézte, akaratlanul folsóhajtott: „az én álmaim is ilyenek körül röpködnek.” Ezáltal bi

zonyosan ő is kap nehányat abból, a miről így álmódozott. De elég e enyi oly szívnek, mely egykor — ábrándjainak néma óráiban — meglehet, sokra vágyott? Úgy látszik, nemcsak a szégyensé, hanem a gazdagság és fényes czim is nyomasztó korlát sok művészi hivatás kifejlésére. Ott a lehetőség, itt az előítélet állanak utójukba. Egyik így szól a vágyódó szívhöz: „nem engedlek, hogy föl-emelkedjél;” a másik meg: „nem engedlek, hogy leszállj.” — A műszak csókja hányszor vesz így oda! Az ihlet nem lángolhat föl, hanem emészt a szívet elérhetetlen vágyak tűzével. Néha nyílik egy egy ritka alkalom, mint épen most. Valami teljesül az édes álmakból... egy szép óra, előzve tán sok dicsőségnek, melyet az élet örökre megtagad. — Azt hiszem, ha a lelkes bárónő valóban érzett szenvedélyt a színpad iránt: ez este több fájdalmat okozhatott neki, mint örömet. Ragyogni néhány percig, s aztán ismét eltűnni: ki irigyelhetné a hulló csillagok rövid fényét és szomorú sorsát?

A közönség, mely ez este a színházba tudul: kétségkívül a főváros színe. A fény elképzeltető. Selyem, aranyos legyezők, virágok, ékszerrek, mosolygó arcok páholyokban és zártszékekben. Mindenki ki akarja tüntetni, még külsejével is, hogy ünnepelezen van jelen. Igen! ez nem csupán színi előadás; ez ismét a játékonyság egy nemes cselekedete, mely nagy áldozattal jár, nagyobbal, mint minőt a bazár-terem vagy a hangversenyek padjai kívánnak. Ezek a deszkák oly simák, hogy rájuk lépni nem könnyű feladat; az gázfényes levegő oly nehez, hogy benne beszélni: sok erőbe kerül. Ne is bírálgassák önk hibáikat; ne hasonlítsák előadásaikat a művészek és művésznők gyakorlott játékaikhoz; ne gondoljanak egyébre, mint hogy ez áldozatkészség ismét sokat jövedelmez a szűkölködők javára.

— — Szőnyegen forog most egy színi ügyi kérdés, mely mivel színházról beszéltek, még ez ünnepélyes percekben is eszembe jut.

A budai városnőcs az ajánlatot tette a nemzeti színház igazgatóságának, hogy nyáron a színház telen át pedig a várszínház örömet átengedjen — hetenkint kétszer, vagy többször is — magyar előadásokra.

Ez ajánlatnak, mely valószínűleg a legjobb szándokból ered, első pillanatra igen kedvező színe van. De ha jobban megvizsgáljuk a körülményeket: be kell látni, hogy a nemzeti színház sokat kockáztat, ha könnyedén elfogadja azt.

En legalább nagyon sajnálnám színházunk első rendű tagjait, ha őket az aréna nappali fényénél kellene látnom. S mit játszhatnának ott? Magasb nemű szindarabok nem valók e színpad gyűlölet deszkáira, melyek nem terem — illusio. Boházatok és látványokhoz pedig nem fordulhatnak a nélkül, hogy a nemzeti színház tekintélyét ne csorbítsák. Általában ugyanazon testület egy folyam két partján nem valhat két különböző elvet, ha tart valamit a művészi jó híre.

Melehet, e vállalatnak nem lenne más következtése, mint bebizonyítása annak, hogy Budán még ma sincs elég magyar közönség. Vagy pedig bebizonyítása annak, hogy egy tekintélyes színház művésztagejai is kénytelenek voltak — a teli ház kedvéért — oly üres boházatokhoz folyamodni, melyek teljességgel nem illenek hozzájuk.

Még hagyják, ha régebb népszínműveinket egészen el nem koptatták volna: akkor lehetne egy kis játékréndet összeűtöni ideig óráig; de most nem bírom elképzelni, hogy mi az, a mivel hódítani indulhatnának.

Melehet ártanának valami a népszínháznak, (ha nem egészen anyit is, mint saját tekintélyüknek.) de valjon örömet venné e a hirt az ország lakúsága, hogy a testvér fővárosban van két magyar színpad, s az egyik azon van, hogy a másikat meggyöngyítse? Azért adakoztak-e mindenfelé az új népszínházra, hogy most aggodalommal tekintsenek jövőjére, s némi bosszúsággal a nemzeti színházra, mely ez aggodalmat — minden üdvös kilátás nélkül — előidézte?

Lehetnek kifogások a népszínház jelen irányára ellen: meghiszem. De azért jó, hogy fenn áll. Legalább van egy kész csarnok, melyet kedvezőbb idők könnyen magasabb színvonalra emelhetnek.

Azért mondjon le a nemzeti színház kalandos

terveiről.*) Gondolja meg, hogy ezáltal magán nem épít, másan pedig ront. A népszínházat ne a budai színpad pongyola deszkáin kívánja túlszárnyalni, hanem saját szép csarnokában, hol ugyanis csak vállítva, egyesült erőikkel lendíthet a művészet ügyén.

Jobb, ha egy helyen tűnik ki ereje, mintha háromfelé forgácsolja; s ha itt nem tud elég nagy és állandó közönséget szerezni, másol hiába keresi azt.

S a budai színpad legkevésbé sem az a bűvös Kolchisz, hová a magyar színészet elsőrendű tagjainak érdemes volna elvitorlázniuk, hogy kivívhasdák ott az — arany gyapjút. Melehet kudarczal térnének vissza, és röstelle kellene elismerniök, hogy szemök káprázott, s aranygyapjának nézték a — csepűt.

VADNAI KÁROLY.

Charlotte és Lottika.

(Schmidt Julián után.)

VÉRTESI ARNOLDTÓL.

(Vége.)

Lottikához sept. 12-én: „Most midőn végük-höz közelgetek, szemrehányásokat tesztek magamnak, hogy nem használtam jobban a perczeket, melyeket kegyednél tölthettem. Gyakran gondolom, hogy sokat, igen is sokat mondtam kegyednek; s máskor ismét úgy találom, hogy még sokkal többet lehetett volna s akartam volna mondani. Azonban hacsak a letett alap erős és szilárd, az idő majd mindent megérel.”

Sept. 22-én. — „Oly könnyen nem tudok megnyugodni a kényszerűségben, mint kegyed, mint általában a nők. Mindig azt hiszem, hogy erőtetnem kell a sorsot, mely kegyed köréből származik.”

— „Ma reggel első gondolatom volt, hogy kegyed nincs már a bálban. Ha lehetne tennem — látja, oly igazságtalan volnék, hogy irigyelném kegyedet minden más embertől. Jól tudom, hogy ehhez nincs jogom, hanem valami oly bajos az, hogy ez ember azt, a mi kedves neki, tulajdonának képzelje, s a mit én gondolok, az ügyis mindegy kegyedre nézve. Hagyja hát nekem ezt az örömet.”

— „Nem tudok semmikép kibékülni azon gondolattal, hogy egyszer csak ismét el kell hagynom kegyedet, s minden reggel és minden este tervezetek magamban, hogyan menekülhetnék e kényszerűségtől. Már régóta gyűlölöm elszigetelt léletemet, boldogságom egyik szükséges feltétele, hogy magamat valami egészen részűl tekintsem. Ohajtánám, hogy egész lelkemet kitarthatnám kegyed előtt. Igen keveset lehet elmondani s még kevesebbet leírni!”

Okto. 5-én. — „Még ma szép nyári nap volt — egy tőlünk távozó jó barátunk utolsó nyájás pillantása volt. A helyet, hogy fölvidított volna, számomra szomorúságot hagyott hátra, engem is egy nemsokára bekövetkező elválásra emlékeztetett. Oda van a szép nyár, oda! Kegyetek is elmennek e napokban, s egyrészt ez jó rám nézve. Hanem legyen rajta, hogy mielőbb visszajöjjenek, hogy legalább még kegyedtől elbucszóbbassam. Nem tudom, nekem nagy reményem van a jövőbe. Sejtetem ez? vagy csak komor szeszély? — Hanem tegye el e levelet. Melehet hogy sejtetem, hanem nem akarok ma tovább rágondolni.”

Nov. 10-én. — „Csodálkozva gondolok rá, mi minden nem történhetik egy év alatt. Ma egy éve még olybá vettem, mintha kegyed a világon sem volna. — s most nehezen esnék nekem a világot kegyed nélkül képzelni.”

Nov. 12-én. — „Ha a holnapi elutazáshoz való készülődések nem akadályozzák, egy sétát aján-

*) Ugy halljuk, hogy ez ügy a nemzeti színház bizottsága elé van terjesztve, melynek belátással bíró tagjai ellenezni szándékoznak az egész vállalkozást, sőt, mint több hallottuk, maga az igazgatóság is lemondott e céltalan tervről. Helyesen. Semmi biztosíték sincs, hogy meddig játszhatnának színészeink Budán. Egyszer azon vehetnek észre magokat, hogy nekik sincs közönségük, s a népszínház sincs. S a két versenyző, (magyar) színház között — meglehet egy harmadik örülné. S z e r k.

lanék. — De mégis nem. Szomorú séta volna, s jobb, hogy tegnap láttuk egymást utolszor.“

Majdnem azon pillanatban, a mint Weimarba megérkezett (nov. 14.) leül egy hosszú levél írásához. „Ez az első nap, melyet kegyed nélkül töltök. Tegnap legalább láttam még házukat, s egy levegőt szíttam kegyeddél. Nem bírom elképzelni magamnak, hogy mindazoknak a szép, gyönyörteljes estéknek, melyeket kegyetknél töltöttem, el kell veszni... Nem, én nem bírom s nem akarom hinni, hogy mértföldek választanak el egymástól... Igyekeztem okoskodások által megkönnyíteni magamnak az elváltást kegyetektől; de ez okoskodások nem állják ki a próbát, s érzem, hogy valamit elvesztettem lényemből. Legyen kegyed ezerszeresen üdvözölve tőlem, s vegye itt egész lelkemet. Minden fölélnék bennem újra... Mily gyakran visszazentem tegnap kegyed után, hogy kocsijok nem jön-e utánam — s midőn túlbáladtam az Erfurtba vezető úton, mily nehezen esett szívemnek, hogy tovább nem jöhettek utánam! Oly örömet láttam volna még kocsijokat.“

Körner előtt, ki különben az egész nyáron át elhanyagolással panaszkodhatott, hidegebb színből állítatik elő az egész dolog. (nov. 14.) „Az elutazás Rudolstadtól valóban nehezemre esett; sok szép napot átéltem ott s egy becses baráti viszonyt kötöttem... Szívem egészen szabad maradt, a vizgatásodra. Lelkiismeretesen megtartottam, a mit szabályul tüztem ki magam elé s a mit neked fogadtam: érzelmeimet szétosztás által gyengítettem, s ily módon aztán a viszony szívvelyes, okos barátság határai közé maradt. Különben e nyár nem volt jelentéktelen reám nézve. Némely dolgokra nézve megváltoztattam véleményemet, s remélem, jövőben több szabadsággal s erélylyel fogok mozoghatni. — A télén át ugyancsak magányosan fogok élni itt, mert minden erőmet és időmet egybe akarom vonni. Sok csendes élvezet van ez életmódban. Kivált szeretem az estéket, melyeket egyébkor vétecs módon a társaságban vesztettem el. Most théa és pipa mellett ülök, s pompásan lehet így gondolkodni és dolgozni.“

Hogy Schiller tulajdonkép nem volt hűtelen barátjához, mutatja azon buzgalom, melylyel iparkodik őt új ismerősei körében ajánlani: „igen nagy örömmel hallom, (dec. 4.) hogy az én jó Körnerem hódítást tett kegyeteknél.“ — Rosszabbul állt a viszony Charlotte-tal. „Kalbnénak e nyáron igen keveset írtam,“ így szól Körnerhez intézett levelében okt. 20-án: „valami kedvetlenség van közöttünk, a miről majd egyszer szóval többet. Nem vonom vissza, a mit ítéltél róla: szelleműs, nemes teremtmény, hanem befolyása reám nem volt jótékony.“ A nővérekhez írt leveléik eléggé megmagyarázzák, hanem még valami más is történt.

A viszony a két házastárs közt, mindinkább hidegebbé és idegenebbé vált. Kalb úrnak most ismét vissza kellett térnie Franciaországba; Charlotte Weimarban maradt. „Néhány hónapnál elutazása után, írja Kalbné memoirjában, levelet kaptam Friedrik-től, melyben öles kifejezéssel előmbé állítja, mily hibás légs, hogy e viszonyt egészen föl nem bontom. — Még ifju korban, igen a szellem és kedély örök ifjúságában, csak arra van szüksége kegyednek, hogy eltávolítson mindezt, a mi megöli a lelket, hogy szelleme szabadon kibontakozhassék, másképp örökké borús marad öntudata. Szabad tanácsot adnom? Ilet tennem? Jöjjen e hegyek közé, hol most én is lakom. Ismerősöket talál itt, kik barátnévá lehetnek, s akkor szebb és szabadabb élet uralkodik közöttünk. — Charlotte-ra úgy hatott e levél, mint egy sugár az égből. — Hanem a szokások alakja és kívánalma tekintetében sok kétsége támadott. Semmi más okot nem találhatott e lakhely megváltoztatásához, mint a Friedrik nevé! Hogyan maradhatott volna e vágy és óhaját tüze, mely leveléből szólt, mindenkorra egyenlő? — s az ő komoly elhatározott akarata nélkül minden lépés sérteleg esett volna vissza rám. Ily komoly elhatározott szándéknak csak az ő személyes megjelenése s személyesen hozzám intézett nyilatkozása által lehetett volna megförténni.“ „Egy kis fűzet volt, a mit levél gyanánt hozzám küldött s épen olyat kapott tőlem is, hiszen életemnek egész sorsa volt abban benn foglalva. Iletek, hónapok múltak el, s nem kaptam semmi választ. Akkor írtam: — ha megkapta ön levelemet késedelmezése után nem

várok öntől többé soha világos szót; azonban ha nem ez az eset, úgy leírhatom másodsor is.“ — „Megkaptam a kegyed levelét, hanem többféleképp akadályozva voltam, s nem felelhettem reá azonnal. Néhány nap múlva Frankenba utazom; talán kegyed is megfordul azon a vidéken s. t. b.“

Midőn Schiller novemberben Weimarba visszatért. Kalbné egy látszik helyesebb magatartást mutatott, mintsem emlékirata után következtetné az ember. „Ma (november 27-én írja Schiller) meglátogattam őt, s meglehetősen szelleműs mulatságot találtam nála.“

Most vissza a nővérekhez. Mily aggodással forgatja az első postai csomagot (nov. 19.) a mint semmi levél nem hull ki belőle! Mily csüggeséggel panaszodik! mily elázattal valija be örömeti megszegyénítését, a mint a levél mégis megérkezik! Lottika születés napjára (nov. 22-én; Karolin születésnapját nem tudta, mint azt egy 1789. február 5-én írt leveléből láthatjuk) így ír: „Ez volt az első nap, midőn lényemet újra élénken fölpezdültni éreztem. Át engedtem magamat édes, költői álomnak; nemes fölhevítet gondolatok ébredtek föl újra bennem. Kegyed e nap szentje, s kétszeresen örülök rajta, hogy gondolataimat ily kedves forrásból nyerem.“

A Karolinhoz írt levelek bölcselkedőbb természetűek.

Dec. 28-án Lottikához (midőn a jenai tanárságot elvállalta). „Számítok rá, hogy kegyed e nyáron, mint valami mennyei jelenés fog nekem megjelenni.“

Febr. 5. 1789. — „Az utolsó álarczos bál igen élénken emléembe hozta a múlt évit, midőn kegyedet oly váratlanul magam előtt láttam. Nekem már a kegyed láthatásának pusztá lehetőségé is örömet szerzett, s a remény, hogy kegyedet itt vagy láthatnám, (ha bár csak távolról is), kétségkívül szívesebben vonta volna színházba s álarczos bálomba.“

Azonközben 1789. márcz. 9-én írja Körnernek: — Ha egy év alatt tudnál nekem szerezni 12.000 tallérral bíró nőt, a ki iránt vonalmat bírnék érezni; akkor öt év alatt készítnék neked egy Fridericiádot, egy klasszikus tragédiát, s mivel hogy annyira bele vagy bősülve, hát féltucsat szép ódát.“

„Több oldalról hallom,“ írja Körner máj. 6-án „hogy most talán megkaphatnád Schmidt kisasszonyt.“ Azt mondják, nagyon jól állsz nála, és most már hivatalod és biztos kilátásaid is vannak. Ha csak türhet, hát gazdagsága oly előny, mely nálad kétszeresen tekintendő jön. Kétkedem, hogy volna képességed a házi boldogságra; s ez esetben sajnálnék valami szeretetremélló lényt, a ki téged benső becsé által ingerelne, hanem mégsem birna lebilincselni mindenkorra.

„A mit nekem a Schmidt leányról írtál.“ felel Schiller Jenából május 28-án „azt Isten bucsássa meg neked. A leány maga meglehetősen tetszenék nekem pénze nélkül is; Weimarban valamennyi közt legjobban tetszett, s nem csak nekem. Hanem erre gondolni semmikép sem lehet, mert apa és anya és leány kiválón pénzre néznek. A leány ugyan, a ki hiú, nem utasítá vissza, ha valami más is volna a pénzzel egybekapcsolva; azt is ellhiszem, hogy szívőből óhajtana nekem rangot és vagyont, hogy igényeket támaszthatnék kezére; hanem jellemének nincs annyi rugókonysága, hogy izlése szerint választana... Egyébiránt ha tudsz valami gazdag partit, hát csak írj; vagy igen sok pénz vagy inkább semmi pénz, hanem annál több élvezet a társalgásban. Egyetlen egy leány van itt, a ki annyira mennyire tetszik nekem.“

1789. augusztusban Schiller meglátogatta Lauchstädtben a Lengefeld nővéreket. Karolinnak sok dolga van Lauchstädtben: legbensőbb barátja Dacheröden Karolinnak kell két kőrő közt választania. Humboldt Vilmos az egyik; ehhez hajlandóbb. Körnerék is eljönnek. — Hogy mi történt továbbá Lauchstädtben, a következő leveléből megtudhatni:

„E mai nap (august 3.) az első, melyben magamat egészen boldognak érzem. Ez egyetlen nap mögötti nekem mindkét óhajátom teljesülését, melyek boldoggá tehetnek. Kedves, legkedve-

*) Schmidt titkos tanácsosnő leánya. Klopstock Pannyjának unokahája.

sebb barátném, épen most hagytam el az én Körneremet — barátomat, s bizonyára a kegyetek barátját is, — s a viszontlátás első örömeiben lehetetlen volt elhallgatnom előtte, a mi egész lelkemet elfoglalta. Elmondtam neki, hogy remélem, — biztosan remélem, hogy kegyetektől elválahatalan leszek. Olvastam lelkében az én örömemet, magam-mal együtt boldoggá tettem őt. Őh én nem tudom, hogyan vagyok. Vérem forrongásban van. Először történik, hogy ez oly régóta elfojtott érzelmeiket egy baráti kebelbe kionthettem. E mai reggel kegyetknél, ez este legkedvesebb barátomnál — ennyire örömet még életemnek egy napja sem nyújtott... Hanem tegyének bizonyossá földje, hogy reményem nem ragadott bizzse, mondják, hogy jól értettem kegyeteket, hogy Lottika enyém akar lenni, hogy boldoggá tehetem őt.“ — A felelet rá nyílt, hűséges „igen.“

E levelek az eljegyzés előtt írt levelek — ha nem Schillertől származnának is, — a legmelyebb és legbensőbbek közé tartoznak, melyek valaha e nemben íratk. Az ezután következő levelek már nem tesznek az emberre hasonló benyomást. Schiller elkezd stilizálni. Ebhez járul — most először — az a csodálatos többszám; helylyel közel úgy látszik, mintha mind a két nővertől akarná venni. Gondolta, hogy le kell csillapítania Karolin féltékenységét, ki szerencsétlen volt házasság életében? Az ember nem tud vele tisztába jönni.

Dec. 22-én Schiller megnyerte Lottia anyjának beleegyezését is. Most még csak egy nehéz lépés volt hátra. Charlotte 1788. június óta élénk összeköttetésben állt Goethevel, még életében összekötetésben Herderrel. „Az ő kebelbe öntötte ki minden belső bánatát, mely reá nehezedett. — Kalb nem írt már majd egy év óta, utazásai északi Franciaországban vagyonaft főlemészttették.“

Mindinkább közelget az idő, mikor nyilatkozni kellett. Nov. 3-án írt írja Schiller Karolinának: „Kalbné levelet írt nekem. Ez aztán a csodálatosan változókonny teremtés, nincs rá képessége, hogy boldog lehessen; hogyan adhatna tehát azt, a mivel maga sem bír. Örízkedni kell kíváncsiságától, következetlenségétől, mely gyakran arra viszi, hogy önmagát sem kíméli, s szelleműsködásától is, mely könnyen arra csábíthatná, hogy a mások jólétével ne törődjék valami nagyon lelkiismeretesen.“

Nov. 6. — „Kalbné mégis zavarba hoz egy kissé. A viszony miatt, melybe férje irányában akarja magát helyezni (gondolom beszéltem róla nektek), bizonyos tekintetben most elkerülhetlen vagyok neki, mert csak én tudok mindent s mert tanács, idegen segíely nélkül nem kezdhet a dologhoz. Férjének már írt róla, s választ is kapott, a szerint fogja további lépéseit intézni. Azt kívánta s teljes joggal kívánhatta is tőlem, hogy menjek hozzá Weimarba, s tanácskozzam vele a dolgok ez új állapot fölött, — hanem még ma vagy holnap akarta, és sem ma, sem holnap, sem holnapután nem lett volna nekem lehetsége menni. De ha már most halja, hogy négy hétig voltam Volkstedtben, s tőle megtárgaltam egyetlen egy napot Weimarban, nem tudván mitsem a köztünk lévő szorosabb viszonyról, nagyon zokon eshetik az neki. Hanem Istenemre! e héten nem mehettem. Írtam hát neki, hogy jöjjen ide, s hogy illendőbben tesse, a Schröter Corona társaságában, kivel jó lábon áll, ki hallgatag, s kinek azonfölött örömet szerez azáltal. Hozzám szálljon egyenesen, s ne tegyen senmi egyéb látogatást. Ezt valóban meg is teheti minden veszély nélkül, a nélkül, hogy kompromittálna magát, miután az egész titokban marad. Most várom, hogy a női tanács mit fog határozni.

(Este.) — „Kalbné nem jött és nem is jön el. Egyrészen meggyőztek azon okok, melyeket előszámlál. Helyzete most kétszeresen kényes, s ő nem hiszi, hogy a dolog észrevétel maradna. En most már megtettem a magamét. (!) —“

Nov. 20-án: — „Weimarban Kalbné igen beteg foglalkoztatni. Régebban hallottam fölőle mitsem... Tudakozódjatok mintléte fölől, s ha veszélyes volna, értesítsétek róla azonnal.“

Nov. 30. — „Kalbné jobban van; betegsége nem volt veszélyes.“

— „Kalbné miatt komolyan aggodom.“ írja 1790 február 5-én, „mert tudom, hogy mire képes Olasz éghajlat nélkül is nem tanácsolnám neked, hogy némely pillanatokban összetállkozzál

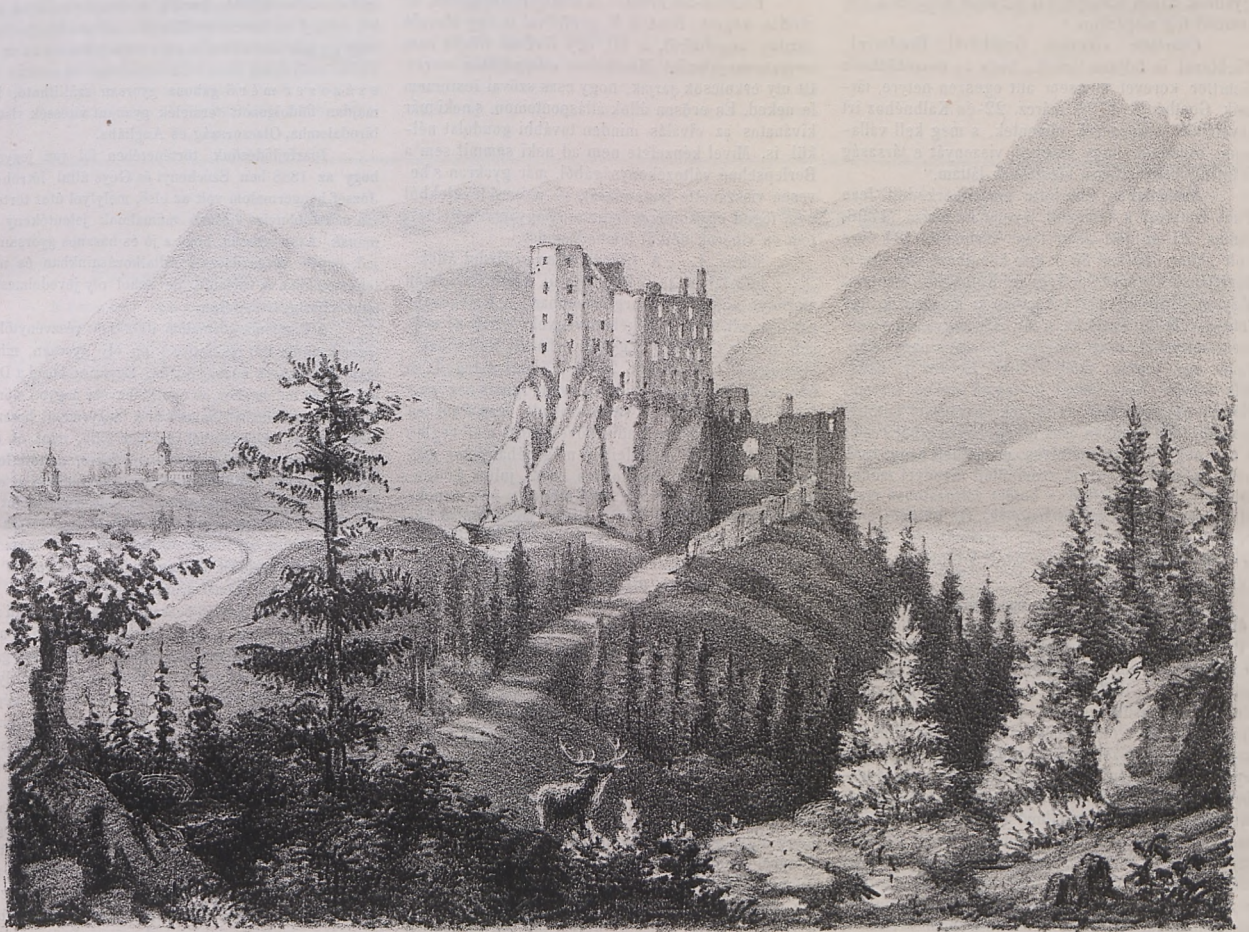
vele, mert szenvedély és betegség néha az örülés határáig viszik őt. Isten őrizzen, hogy valamit észrevétessek vele. Leveleire tőlem többé nem kap választ. Mit írjak neki?"

Febr. 12-én. „Valószínű, legutolsó levelem hatása volt, a mi Charlottet utóbbi találkozásiokkor oly különös magaviseletre ragadta. Meg nem foghatom mily arcczal irhatta nekem, hogy „mérges nyelvvel s nem az igazságot beszéltem.“... Utóbbi leveleiben sürgetőleg kért, hogy látogassam meg csak egy perczre, mert valami nagyon fontos mondani valója van. Miután legközelebb e kívánságát végkép megtagadtam, utolsó levelében tehát előadta azon ügyet, mely miatt oly szükségesnek tartotta beszélni velem. Ez azonban nem volt az igazi ok, az világos, mivel kérelme levél általmajdnem könnyebben elintézhető. Ő sohasem volt igaz hozzá, csupán talán valami szenvedélyes órában;

ravaszsgal és csellel akart lehálózni. Most nem nemes s még csak nem is eléggé udvarias, hogy tiszteletet gerjeszthetne bennem. Midőn nemrég irtam neki, hogy kétkedem, hogy már most meglátta volna azon hangulatot, melyben összefüvetelünk mindkettőnkre nézve örvendetes lehetne, és hogy ezt némely előfordult esetekből következtetem, — azt feleli rá: hogy nagyon csalatkozom, ha mostani viseletét összefüggésbe hozom azon örütséggel, azon dőre ábránddal, mely már régóta nincs eszében s több effélet. Erre azt irtam neki: a biztosítás, melyet ad nekem, hogy a mult ki van törölve emlékezetéből, végre megengedi, hogy őszintén szólhassak előtte azon boldogságról, melyet nekem közlegző egybekelése nyujt; most teljes szívemből beszéltem jövőnkéről, s ezt nem viselhete el. — Nem érdemelte meg azon aljasság által, melylyel saját érzelmeit lealacsonyítja?

Midőn Schiller 1790. február 17-én Erfurtba ment menyasszonyához, sajátkezőleg visszaadta Charlottenak leveleit. Charlotte eltette egy kis fekete szekrénybe. A mint egyszer épen ezek közt olvasgatott, bizalmas komornáját rögtöni örütség lepte meg; mély borzadály ragadta meg Charlottot, a leveleket lassan egyiket a másik után a tőzbe dobta. „Szomorúan, sirva néztem ez áldozatra, s mily későn jutottam annak tudatára, hogy sokakat fosztottam meg ezáltal.“

A házasságot siettetete egy kis évpénz a weimari hercegtől, az udvari tanácsosi cím a meiningeni hercegtől, s a mainzi coadjutor (Dalberg) ígérete, hogy a költőről gondoskodni fog. — Erfurtban volt most együtt mind a három pár — Beulwitz nevével, Schiller és Lotika, Humboldt és mátkája. — „Igazán ideje volt már, hogy elváljunk. Semmi rosszabb nem történhetnék velünk, mint

Likava romjai.

saját társaságunkban unatkozni, s közel voltunk hozzá. Isten mentsen meg, hogy valaha mind a hatan együtt éljünk. — Humboldt nekem nagyon könnyed. Azt hiszem, sok lapossággal s kevés mélységgel bír. Szelleme ismeretek által gazdag, és munkás szíve nemes, de hiányzik nála a nyugalom és, hogyan mondjam? a lélek csendessége, mely tárgyát szeretettel ápolja s ragaszkodással csügg kedves teremtményén. Károlyról (Beulwitz) nem akarok szólni. En nem jutottam közel hozzá, s egészen különemű lénynek érzem magamat.“

Kevéssé sejtette még, hogy saját kiképzésére mily jelentékeny lesz Humboldt befolyása. 1790. február 22-én volt Schiller esküvője. „Az átváltozás oly csendesen és észrevétlenül történt, hogy magam is bámultam rajta, mert a házasságnál mindig a lakodalomtól féltem legjobban... Még

kábult vagyok és ez nagyon jól esik... Dolgainat végzem, mint azelőtt, s önmagammal elégtűlebben... Jelenleg Karolin is nálam van... Csak hiába, egészen másképp él az ember egy kedves nő oldala mellett (máj. 16.) mint oly elhagyatottan s egyedül — nyárban is. Most élvezem csak a szép természetet egészen. Ujra költői alakokba öltözködik körültem, s keblembe gyakran fölgerjedés száll.“

A mit remélt, legtisztábban beteljesült. Lotti jó, hü neje vala, jó és balsorsban, osztályos társa szellemének, eszméinek és gondjainak. Nem jelentékeny tagja volt azon szép láncolatnak, mely a költőt körülövezte — Goethe, Humboldt, Körner; ő képezte a költő érzelmeinek központját, életének legszebb korszóját. Ő élesztette föl újra a Schiller kedélyében fekvő gyermekséget, elosztatta a kedvelenséget, egybekapcsolta a költészetet az étellel.

Nem lehet valami bájosabb, mint azon kis levélkék, melyeket a két házastárs rövid távolléteik alkalmával váltott.

Karoline leghivebb barátnéjok maradt. A mi e viszonyban eleintén határozatlan és túlláradozó volt, nemsokára meg lön oldva; 1794-ben valóban elvált férjétől s nőül ment Schiller régi barátjához, Wohlzogené fiához, ki a költőt először vezette be a Lengefeld házába.

Humboldt nemsokára Schillernek, Körner után leghivebb barátja lön. Nejeik megerősítették a szép szövetséget.

Csak még egy pillantást Charlotte későbbi sorsára. Házassága nem bontott föl; férje 1790-ben husvétkor visszautazott Franciaországba. Belevén avatva Fersen grófnak XVI. Lajos király megszabadítására intézett terveibe, hogy gyanút ne költ-

sön. Thüringenben várta be a dolgok további folyamát. Tudvalevőleg meghusult a vállalat, s ez szerint a házaspár ismét arra volt utalva, hogy szorgalmas helyénlétben, egymás iránt ép oly idegenül mint valaha, töltsék napjaikat a weimari udvarnál. Végre az összeköttetés Schillerrel újra megkezdett. Charlotte hozzáfordult, nevelő végett fia számára. Schiller láthatólag meghatottan felel neki 1793. máj. 8-án: „Nagyon kellemes meglepetés volt számomra a kegyed jószág megemlékezésének, bizalmának, részvételének váratlan bizonyítéka. Csúpán csak gyehegélkedő egészségem az oka, hogy kegyed engem megelőzött. Hanem higgye el, hogy nem volt emlékeztetésre szükség, hogy barátomnak képét élénken megőrizzem lelkemben. Okaim vannak nem erősíteni meg valami nagyon szorgosan a kapcsolatot, melyek az élethez kötnek. Ez mentsem ki kegyed előtt, hogy nem iparkodtam buzgóbban emlékeket megújítani kegyednél.” — „Nem könnyen találhatók valami kellemesebbnél annál, mintha kegyednek hálám bizonyítékát adhatom, mely csak életemmel fog megszűnni.”

Charlotte viszonya Goethével. Herderrel, Fichtével is folyton tartott; az összeköttetés Schiller körével mégsem állt egészen helyre, látszik Goethének 1796. márcs. 22-én Kalbnéhoz írt leveléből: „Körnerék elmentek, s meg kell vallanom, sajnálom, hogy kegyed viszonyát e társaság iránt oly csodálatosan visszásnak láttam.”

Azonközben Charlotte megismerkedett Jean Paul irataival s lelkesült levelet írt hozzá. 1796. június 11-én jött Jean Paul Weimara (34 éves volt akkor, Kalbné 35.) már következő nap így ír barátjának Ottónak: „Tegnap Kalbnéhoz mentem. Egy magányos percet kértem ki magamnak, egy téte-átéte-t. Kettő az, a mi nála nagy, nagy szemek, milyeket még sohasem láttam, s nagy lelke. Épen úgy beszél, mint a hogy Herder ír. Erős, telt arczban is — majd le fogom neked festeni. Három negyedrészét az időnek nevetéssel töltötte, melynek fele azonban csak idegyengességből ered; s egy negyedrészét komolyan, mi mellett nagy, csak nem egészen összevont szempilláit mennyei módon fölemeli, mintha felhők a holdat változatosan majd eltakarják, majd fedetlen hagyják. Ön különös ember! Ezt mondja nekem vagy harmincszor. Az Isten egy túlboldog halandót látott a földön, s az én voltam.”

„Az én jó Kalbném,” írja néhány nappal későbbben, „minden szükségemről gondoskodott.” — „Párisban sem lehet több társalgási szabadság, mint itt.” Három hét múlva elutazott Weimarból; július 9-én ír Kalbnének: „Oh én rád fogok gondolni, ha sebesült szivedet a mulban szírtírről szírté hányatni látom; oh jó sors! adj e kedves léleknek csak most egyszer derült oldalt! csak most ne nyúlj már durván e lazán összekötött sejtjövethéz.” Hasonló értelemben küld neki egy költeményt, mely lemondást s nyugalmat lehell. Charlotte vad szenvedélyvel felel rá: „Kímélje meg a szerencsétleneket, s szívét s lelkiismeretét ne kinezza még jobban! A természet már eléggé meg van kövezve. Én sohasem fogom megváltoztatni gondolkodásomodat e tárgy fölött. Én nem értem ez erényl, s miatta senkit sem nevezhetek szentnek. A vallás is e földön semmi egyéb, mint kifejlődése és épentartása azon erőknél, s hajlamoknál, melyeket lényünk kapott. Ne túrjon a teremtmény semmi kényszer, igazságtalan rezignációt sem. Minden törvényünk a legnyomorúságosabb inség és szükség következménye, ritkán az okosság. A szerleunek nincs szüksége semmi törvényre. A természet azt akarja, hogy anyákká legyünk; e végre nem várakozhatunk, míg egy szeráf jön, másképp a világ kihalna.”

E nyilatkozatok a költőre nagyon meglepőleg hatottak; azonkívül szenvedélyesen szerelmes lett akkor egy másik hölgybe — Berlepsch Emiliába, — ki egészen elfoglalta: s csak midőn 1798. ősszel ismét Weimara jött, ujult meg a régi viszony. — Sept. 2-án írja Ottónak: „A félvak Kalbné fájdalom, nincs itt, magasztos nyugodt lélekkel tűri a hosszú éjt, hanem gyakran, mint Herder mondja, egyszerre kitor az elnyomott lélekből az izzó lángfolyam.” — Oktob. 9-én: „Berlepschné itt van, visszakérte leveleit. Viselete s az én viseletem is kimért. Isten adja, hogy így maradjon” — Dec. 28-án: „Fontos udjónság. A szen

vedélyek fuvalnak át most eddigi nyaramon. — A titánón (Kalbné) néhány hét óta megjött faluról, s azt akarja, hogy vegyem őt nőül.”

— Dec. 29. „Nemrég egy vacsora után Herderrel — Herder többre becsült őt mint Berlepschnét, sőt meg is csókolta ott neje mellett — s a mint ez ollárláng visszénye reám esett, Kalbné egyenesen kimondta. — Tavasszal, tavasszal! — — — Három szóval! Oh a nemes, forró léleknek néhány nap múlva nem et mondtam rá Ah márcziusban minden megvolna, tudniillik a házasság. — Végre megtanultam a szív szilárdságát — én ártatlan vagyok, — látom a nemes, lelkes szerelmet, melyet nem feshetek le neked ezzel a fekete vízzel — hanem nem illik be ábrándjaim közé. — Furcsán ül a sors íróasztalomra, s bemárt a tintába. El nem mondhatsz neked, mily komoly kiszámítással vezet engem a sors e tűzpróbákon, Weimaron s bizonyos nőkön át. Ah, én nem is akarok egyéb lenni, mint eszköz a sors kezében.”

Febr. 2-án 1799: „Kalbné írt sógorának az elválás végett. Beszél B. grófnéval is egy idevald gazdag angolnőről, a kit egy férfinak (férjét nem nevezte meg) szánt. Mindketten elfogadják e tervet. Itt oly erkölcsök járnak, hogy csak szóval feshetem le neked. Én erősen állok állásotomon, s neki már kívánatos az elválás minden további gondolat nélkül is. Mivel képzelete nem ad neki semmit sem a Berlepschné változékonyságából, már gyakran s hevesen visszavette lemondását, — a forró levelekből nem fogod egykor megérthetni, hogyan ismételtetem én viharok nélkül lemondásomat.”

Márcs. 1.: „A titánón ellen szilárdul állok.” Időközben Jean Paul egy új, komoly szerelmi viszonyt kötött Hildburghausenban: „Kalbnéval.” ezt írja júli. 5-én, „békében vagyok.” Kalbné erősen levelez Ottóval. „Egyszer irhatnál Kalbnének.” megjegyzi Otto márcs. 2-án: „Ő szeret téged, ha bár az ő kizárólagos módja szerint, igenis nagyon.”

Az új viszony is ketté szakadt, Jean Paul jegyet váltott egy harmadik nővel, most már véglegesen, Berlinben. Leveleiben még néhányszor emlegettik Kalbné, legutoljára 1802. július 15-én: „Az általam mindig tisztelt Kalbné;” — e napokban végezte be Jean Paul „Titán”-jának utolsó kötetét, hol Linda de Romeiro, a titánón, ki sok egyes vonás által a beavatottak előtt mint a Kalbné arczképe lón fölismerve, oly gyalázatossá módon elbukik!

E borzasztó befejezés után némi könnyebbéget nyujt látnunk, hogy a jó viszony Schillerrel helyreállt: „Charlotte szelleme és szíve nem tagadhatja meg magát,” írja Schiller 1799. ápril 22-én. „Egy tisztán átértett költői mű újra helyre állítja a szép összeköttetést, habár a szigorú való véletlen befolyásai olykor elronthatták azt. — A kegyed emléke, kedves barátóm, teljes becsben fog nálam maradni.”

1804 ig többnyire Waltershausenban lakott Charlotte. Jövedelmei oly bizonytalanokká váltak, hogy egy leánynevelő föllállításáról gondolkodott, melyről azonban Schiller lebeszélte. 1804-ben vagyontát egészen elvesztette; Berlinbe fordult, főleg Fichte végett; ott élt a legszűkebb körülmények közt, míg Mariane hercegnő pártfogása alá nem vette. miután 1820-ban teljesen megvakult. Még 1818-ban így ír róla Rahel: „Minden nő közt kiket valaha ismertem, a legszellemdebb; szelleme valóban szárnyakkal bír, melyekkel minden pillanatban, mikor neki társzik, minden körülmények közt s minden magasságra fölemelkedhetik; ez hátráltalan szerencse, s ezáltal oly szabadnak érzi magát, hogy a legmagasabb vagy legmélyebb eszme után gyakran fölnevet, havó nagy látszik, legkevésbé sem tartozik a nevetés: mintha azon gondolatot nevetne, hogy valami komikus dolog volna csak ez épen megpillantott sphaerában időzni vagy épen ott maradni: hirtelen más, gyakran ellenkező irányt ragad meg szelleme, s ott megint csodákat mivel.”

Meghalt 82 éves korában, 1843. máj. 12-én; „Charlotte”. „Való és költészeti”-én kívül, hátrahagyott még egy regényt: „Cornélia,” mely azonban nehezkes nyelve miatt olvashatlan. Az egykorúak valamennyi tanúsága szerint helytelen volna e kiliczanított, természetietlen és kellemetlen stylusból társalgására következtetni. Jelentékeny s a földologban jó nő volt; hanem viszonytárságai semmi más érzelmét nem költenek föl bennünk, mint mély sajnálkozást, hogy zavaros elkölési viszonyok s

visszás fogalmak az egyéniség jogairól, megrontottak egy életet, mely a reális kötelességek meghatározott körébe szorítva, áldást és boldogságot terjesztett volna egész környezetére. Nem fonszárnyalni, felül emelkedni a valódi életen, hanem bensőség, ebbe mélyedni, teszi a nő boldogságát.

A pesti Pannonia-gőzmalom.

— Wechselman J. építész műve. —

(Képmagyarázatul.)

(K—pf.) Hogy Magyarország ipari süllypontját a földmívelés képezi: kétségbe vonhatlan tény. Egy Kánaán, vagyis Európa egyik főmegtárá, bonnan (jobb időkben, mint a tavalyi év volt,) nem csak nagy mennyiségű gabnát, hanem lisztet is szállítanak ki.

Ha rövid visszapiantást vetünk a régi vízi malomok és szekérszállítás korára, s összehasonlítjuk azt a két évtized óta történt lendülettel: örömmel fogjuk látni, hogy ma már hazánkban nem egyen gőzmalom működik, melyeknek üzlet körébe gőzhajók és vasutak által s a z e z e r m é r ő g a b o n a gyorsan szállítható, hogy majdan földolgozott termelék gyanánt vitessék vissza a birodalomba, Olaszország és Angliába.

Iparfejlesztésünk történetében fol van jegyezve, hogy az 1838-ban Széchenyi és Geys által létrehozott József-hengermalom volt az első, melylyel útát törték, a ma már többnyire virágzó műmalomok jelentékeny számának. Azon igazság, hogy a jó és hasznos gyorsan terjed, egyéb közgazdasági vállalkozásainkban és műlepezeteinkben is valósult, de sehol oly jövedelmezőleg, mint a lisztgyártás terén.

A Pannonia-gőzmalom 400,000 ft részvénytőkével (ezer forintos 400 részvényre) ép oly gyorsan, mint a legjobb kiltások közt épült föl. Egyiránt közel a Dunaparthoz és indóházhoz, az épület fekvése nagyon előnyös. Maga a malomépület homlokzata negyven öl hosszú, s kilenc ölnyi mélyedéssel csaknem több, mint öt emeletnyi magas. Gépházaival délnek fekvő, nálunk legnagyobb keménye titáni magasságban emelkedik ki az egész környék fölött. Két szabatosan készült, s egyenkint hetven löerejű gőzgép, (a prágai Ruston et comptól) a malom műüzetre, s egy harmadik tíz löerejű egy vízumunkára: 24 malomöröltő hajtának, melyek hetenkint hét-nolc ezer mérő gabnát örölnék meg.

Az épület igen jó beosztású, s a különönmű gyári működésekre nagyon alkalmas. Hazai jó anyagokból készült, s mindenféle gyári szükséglettel, gazvilágitással sat. jól el van látva. Csak ritkán látni ily teljesen felszerelt műhelyiséget. Az ekkép előállított épület Wechselman J. derék építésmestere műve, míg a mesterséges malom-fölszerelések N e m e l k a L. simeringi kitűnő malomépítéstől valók, a szárazon való örlés legújabb elvei szerint.

Ha a Pannonia-malmozat élénk működésében megtekintjük: technikai fölszereléséből azonnal látni fogjuk, hogy itt a régi módszerrel szakítottak, s eredményesebb újításokat vettek foganatba. A működést okerszerű szellem vezeti, s a malom igazgatósága — üzleteiben — folyvást oly belátást és eredményt tanúsít, mely a forgalomnak és emelkedésnek okvetlenül mindig nagyobbodó kiterjedést adand.

Likava romjai.

(Tájékpünkhöz.)

Felső Magyarországról bizvást el lehet mondani, hogy az alkotó természet képeskönyve. Mármaros, Bereg, Sáros, Szepes, Liptó, Gömör, Trencsén sat. megyék zsebb pontjairól a legfestőibb albumok lehetne összeállítani. Csak egy két nagylelkű műpártoló: s hazai tájképiroink bizonyára vállalkoznának rá. S mily hatalmas eszköz lenne ez arra nézve, hogy szépségen megáldott hazánkat a külföldön jobban megismerjék, s az utazók figyelmét nagyobb mértékben fordítsák felénk. Ki egy szép völgyi albumot átlapozna, valószínűleg nem állhatna ellen a vágnak, hogy e vadregényes völgyet, érdekes hegyeit, s barna várromjait meg ne tekintse.

Azonban most még csak egy nagybecsű, a külföld számára szánt képes könyvvel bírunk, Rohbock Lajos és Hunfalvy János „Magyarország és Er-

ban. — Az udvarnál némileg szemérem hányták összekötését a Bajorországnak az idő szerinti politikai gyanús és onnan Lipcsébe átköltözött akkori tanárral, és mostani szövetségülési bajor közzel, von der Pfordt-nel, és a szabadlevél nemet párt néhány más főnökével. Mint király is nagy előszertelt viselkedés a tudományok iránt, melyeket oly vigyázásra akart emelni Bajorországban, mint atya a plasztikai művészeteket. Sok nevezetes tudóst s költőt — néha eltérő politikai irányukat is — hívott meg, tudományos szolgálatokért érdemjelt alapított, és irodalmi művekre nagy összegeket fordított. Legkedvesebb környezete tudósokból és költőkből állt.

Nemzeti színház.

— A „Gályarab”-ot, Némethy Gy. átdolgozását, az ízetes szigorán megírta, mint félrcsüvet. De mivel alakjai Hugo V. nagy regényéből érdekesen ösmeretek, a közönség némi tetszéssel nézi. Az előadás érdekelt emeli a szereplők jeles játék. Egressy, mint Valjean János, s Prielle Kornélia asszony, mint Fantine, igen kitűnnek. Szilgietti Anna k. a. pedig, oly hatással játszott, melyet őrmellejünk föl. Általában ha kevesebbszer, de mindig így elkészülte lépne föl: haladása jobban biztosra lenne. Meg lehet róla győződve a fiatal színész, hogy a játékával megczáfolja azt, mit melegséghányáról s a t. állítánk, mi örvendünk rajta legjobban. Különben is csak örvendene lehetne, ha ugyanazon név, mely irodalmunkban oly szép hangzása, a szimpadon is ragyogna. De kell, hogy ne lépjen túl soha tehetése határain, s mindig anyi sikerrel fejeljen meg szerepének, mint közelében a „Gályarab”-ban.

Szilgietti „Mátyás király”-lessz látványos történeti szimulációt is elővetett a vásár alkalmával. Igen helyesen. — A vasárnapjait kétféleképpen sokat nyerne, ha hazai történetünkben sok ily egészen összeszött szimulációval bírnánk. A főbb szerepeket első rendű tagok: Jókainé, Prielle K. Egressy, Tóth József és Szigeti játsszák: a czimszerepet Paulai.

A „Húszaság XV. Lajos alatt” című elmés vígjátékban (Dumas-tól), Prielle Kornélia főnőm játékát kell kiemelni.

Múlt héten volt egy jeles művész-vendégünk is: Tausig Károly, ki Liszt egyik legjelesebb tanítványa, s trónörökös és bíres zongorakirályi után. Két szép Streicher-féle zongorán játszott, melyek darabonként ezer forint árúak. Bécshől küldték le, s az új diapason szerint vannak hangolva. Ezúttal lón tehát bemutatva színházunkban az új diapason, a zenekari kísérlete által.

Tausig jeles előadó művész, s a Wagner-féle új irány felé hajlik. Ez meglátszott érdekes hangversenyek programján is.

Az első hangverseny (marchius 15.) az általános beletűzönet dacára, nagy közönség előtt ment vége. Valóban egyike a legkitűnőbb előadók zenészeknek, ki a technikai teljes képzettségben túl valódi lélekkel bír. Tud egyiránt játszani és hatalmas lenni. Liszt „Capriccio”-játán, Beethovennek „Athén romjai” című műve fölött, néhol oly finoman játszott, hogy a hangok vibrációját a napugrók rezgéséhez lehetett hasonlítani. Gounod „Faust-keringő”-jét — Liszt átirata szerint — szintén nagy hatással játszta. Rubinstein ábráidos barcarole-ja egész énekeszerű előadás volt, míg Chopin „Polonaise”-ben a hév gyújtott. Oly harmonias moraj, oly csaknem zenekari erőt csak ritkán lehet hallani, minőt Tausig Károly (e megnyerő külseji, szerény modorú, fiatal zenész) tud a zongorán kifejtenei. Végül közfájdóvára „Rákóczi indulót” is eljátszta tapsok között. Sokat tapsolták és kihívták. Örvendünk rajta. Épen itt volt az ideje, hogy midőn lelkesülésünkben oly könnyen osztoztogatók a művészzi czimeket, jöjjen valaki, a ki figyelmeztessen: ime, ez a zeneelőadói művészet.

Murszka k. a. e hangversenyben egy áriát a Puritánokból, s néhány népdalt, (Ez a világ a milyen nagy) szép hatással énekelte. A dalokat ismételni is kellett.

Egressy G. Arany Jánosunk remek „Ágnes asszonyát”, Jókainé pedig Jókai „Grófné és parasztlány” című, a hazár emlékére írt költeményét szavalta. Ez utóbbinál zajos taps tört ki azon sorokra, melyben említve van, hogy egy nemes grófnő egy pórnökvel mint sorozta kezét.

A zenekar Wagner R. nagyszerű „Tannhäuser nyitányát”, s a „Lohengrin” menyegzői zenéjét játszta. Az első hosszasan tapsolták, a másodikat ismételték. Nem in té e z E r k e l t, hogy a nagy zeneköltő dalműveit ideje volna színre hozni nálunk is?

Tausig második hangversenye (march. 18-án) szintén fényes sikerű volt.

Egy pályavígjáték érdekében.

E cím alatt a „Színházi Áltósó”-ben (y) egy kis cikket közöl, melyet nyilván inkább minden tartózkodás nélkül átvethetünk, mivel e lap szerkesztője Baláz s Sándor, a vállalat vezetésétől visszalépett, s a fővárostól távol lévén, a lapban megjelenésére nézve jelenleg semmi befolyása nincs.

E cikket következőleg hangzik: Kézelebb vándul (és vadul) hozza föl egy hirlapíró, hogy a jelen igazgatás mellett 60 aranyföld jutalmaztak

oly darabot, mely a hazafiságot, az irodalmat, és egy koztiszteleben álló együletet kígyúnyol.

Ez cselezés Baláz Sándornak „Az égben” című vígjátékára, melyről egy más lap is feszegett hasonló íteletet, kétségkívül félreértés és egy kis fogalomzavar folytán.

A ki figyelemmel megnézi e darabot, egyszerre megyőződik, hogy abban nem a hazafiság, hanem a fenhangú és mit sem tevő hazafias széjjhősködés van kígyúnyolva; nem az irodalom, hanem az irodalommal való szemvelgés hivatas nélkül; nem egy kitűnő edült, hanem egy egyület kelében történt gyarló eljárá s. — Már pedig mindenütt, hol helyesen gondolkodnak, azon véleményt osztják, hogy a satyrikus írók mindig a valódi hazafiságnak tesznek szolgálatot, ha az álhazafiságot ostorozzák, mely hamissal akarja pótolni a valót. Továbbá ép az irodalom érdeke kívánja azok kígyúnyorozását, kik szemvelgés vagy vidéki levelezői brilirozs által az irodalmi foglalkozást sok korben nevésteg tárgyaút teszik. Végre egy élet soha sem érezheti magát kígyúnyolva, ha egy két taguak oly gyarló eljárásra van satírálva, mely egyet az egyelet czéjlját, (mely mindennél főbb) cöcköztesse.

Sajnos, hogy nálunk még a lapok hasábjain is fölmerülnek oly nézetek, melyek a hazafiságot a szájhöködésse, az irodalmat a szemvelgésse, s egy gyarló eljárást magával az együlettel zavarnak össze.

Ha e vígjáték újra színre kerül: mindenki megyőződhetik, hogy némelyek csakugyan félreértésből itélték el. Szerző nem is a koztiszteleben álló gadszuszonyi egyület említé föl, hanem költött nevet adott egy vidéki együletnek. Az pedig, hogy oly kabát alatt igyekezett föltüntetni hazafias áldozatkészegét, hol azt ma nem igen szokták keresni, nem bizonyít mást, minthogy a szájhökösi kirívóvá tételére szerző nagy ellentétet keresett, ép a foglalkozások által is.

Budai népszínház.

— Ismét az „Ördög pilulái” szerepelnek a népszínház padjain. Folyvást van közönsége, mit különben a jelen városi időben nem is csodálhatunk.

Molnár Gy. megit fényes jelét adta rendezői és díszítői képességének. Nevezetesen a „Pilulák” utolsó jelenetét oly fényessé tette, hogy e látvány most már igazán szemkáprázató. Már az első előadások alkalmával azt mondtuk, hogy a Bachus-ünnep a kiállítási fény netovábbja. Molnár megmutatta, hogy ő még többre is képes. Ugyan-e fényes képzetlet még szebbé tudta tenni. A háttér kimelyíté, s ott egy oszlopos palota látható, melynek erkélyéről nézi a bohóság istenasszonya az egész olympi mulatságot. Hátral zold, elől vörös világításban ragyog minden.

E hívós jelenet után Molnár még mindig zajosan tapsolták elő. Meg is érdemli.

Nemsokára „Genovevát”-ra kerül a sor. Ebben a hívós látványok sora a legzebb zenével párosul. Van benne déli táj, lomboszatokkal, vízesésekkel, s a vízből kiemelkedő syrenek tánczával; egy indóhely, hátterben Palesztinával és tengervidékkel, s a paradízi kertesztes had, mely mozdonyokkal tőr át a teregen; egy átváltozó barlang, a legarkább mulatságok képeivel; végre álarcos bál, egy kemenczéből kiemelkedő táncos gyermek sorával, mely után e tánczterem hívós kertévé változik. Számtalan táncválogatást foly itt, míg végül Genoveva és Szigrid (a paradízi mű löszemélyi) égebe emelkednek, Offenbach egyik legsikerültebb dallama mellett.

Ugy látszik, hogy ez énekes mű külféne fölül fogja múlni még az „Ördög piluláit” is.

A népszínház igazgatója kissé azt azon ajánlatától, hogy a budai szinkör a nemzeti színháznak ajánlák föl. Ekkor — úgy mond — személyzetét a lehető legkisebbre kell összevonnia, miután jelen helyisége nyáron át igen hátrányos, s minden áron szinkörre volna szüksége.

Nem is kételkedünk, hogy Buda városa lebb több át fogja adni számára az arénát, mely sokkal inkább neki való, mint a szinkör bele nem igen szállható nemzeti színház tagjainak.

A drámai tagok nagyrésze e napokban már megválnak a népszínházról, mivel a közönség igen kevés részvétet tanusított előadásuk iránt. Az opperretté személyzetben is lesz változás. Zádor és Dékány Teréz k. a. elmennek. Ez utóbbi helyére Hajnal Hermin k. a. van szerződötte.

Folyó hó 18-án sziműmi előadás volt, az „Egér fógó” című pályamű, ugyesen van írva, noba csontváza (a cselekvény) nem igen erős testalkotású. A sikert néhány élénk jelenetének s meglehetősen magyaros nyelveinek köszönhetik.

Értesítés.

Vadnai Károly, ki új év óta a szerkesztő betegeskedése folytán, e lapot vezeté, s a tartalom is képek előállításáról gondoskodott, és számmal megszűnik a lap sajkáképen szerkesztését vinni. Jövő hó elejétől fogva a vezetést Szokoly Viktor veszi át, ki üdvös lépéseket tett, hogy „Az Ország Tükre” tartalom és képekben folyvást és mindig jobban

emelkedjék. Tájékozás végett szükséges eleve tudatni ezt író társainkkal, s mindazon olvasóinkkal, kik — egy vagy más dologban — a szerkesztőséghez fordulni sziveskednek. A kéziratok s levelek ezután Szokoly Viktorhoz (az Engel és Mandello-nyomdába) címezendők. Megemlítjük még, hogy Vadnai Károly csupán a vezetést adta át, s lapunktól nem vonul vissza, sőt ezután is — mint „Az Ország Tükre” megindulása óta mindig — egyik állandó munkatárs marad.

„Az Ország Tükre” kiadója.

A szerkesztő postája.

— Cs. F. közleményeit adni fogjuk, de némi rövidítésekkel. — Szederkényre: Nem volna még több is azokból a régiésekéből? — Pázmándra: K. B.-nek. A kivonat érdekes, — folytatást várjuk. — B. D.-nek. Nem lapunkba való. Gyöngyösre: dr. Gy. úrnak: köszönjük, s hasonló szivesseget máskorra is kérünk. Az óhajtat örömmel teljesítjük.

Előfizetési fölhívás!

„AZ ORSZÁG TÜKRE” című képes lap márt. aprilisi évnegyedére.

Képes lapunk sokkal ismertebb és terjedtebb hazánk műveltebb köreiben, semhogy szükségesnek látnók azt hosszasan ajánlani az olvasó közönség további szives pártfogolásába.

Mint a közelebbi évnegyed folyama is tanusítja: folyvást egyikeztünk tartalomgazdag és érdekes képekkel díszített lapot adni, még pedig oly külsőben, melyről általánosan el van ismerve, hogy a bírodalom legszebben kiállított lapja.

Tartalmára nézve törekszünk a hasznost és gyönyörkődötöt egyesíteni. Sok kitűnő tudós és szakember dolgozott számunkra közelebb is, valamint költők, tárczaírók és szépirodalmi más erők. kiknek segítségével folyvást egyekszünk lapunk tartalmát fenntartani. Világ és népisme, természetrajz, stb. mindig vonzó modorban lesznek lapunkban tárgyalva, figyelemben tartva, hogy e közlőny nem csak férfiak, hanem egyszerűs mindkét nök lapja is.

Bárha a tömegesebb pártfogolás lehetővé tenné, hogy e lapot minden tekintetben még magas színvonalra emelhessek. Ezért utolag fölkerjük pártolóinkat, hogy e lapot ismerőseik körében terjesztés sziveskedjenek: s ne feledkezzenek el arról, mit már egyszer kijelenténk, hogy:

ha mindenik előfizetőnk maga mellé még egy társat szerezne, akkor az „Ország Tükre” melyet közönség és irodalom egyiránt hasznos és szükségesnek ismert el, nem csupán tengeni, hanem virágzózni is fogna.

Képeink továbbá is oly sikerültek lesznek, mint eddigel. Oly arczképek, minőket lapunk közelebb is hozott, (Marasztóni Józseftől,) még egy lapban sem jelentek meg, s így lapunk pártolásá nem csupán irodalmi, hanem művészeti ügyet is mozdít elől.

Műlapunk elkészült, s úgy hisszük meglepetés lesz a közönségre nézve. Ha a részvét lehetővé teszi: a műlapok számát is megszaporítandjuk.

Előfizetéseket nem csak az évnegyedre, hanem egész évre is elfogadjunk, miután teljes számú példányaink még vannak.

A lap előfizetési ára: évnegyedre 3 frt, félévre 6 frt, egész évre 12 frt.

Az összeget „Az Ország Tükre” kiadó hivatalába, Pest, egyetem-utca 2-dik sz. kérjük küldetni. Pest, márcz. 1. 1863.

„Az Ország Tükre” kiadó hivatala.

TARTALOM: Izsó Miklós. — Az Esterházy-múcsarnok szobrai. — Ybl Miklós legszebb templom-műve. — Lycurgus és törvényei. — Szépirodalmi csarnok: Tíz nap története. — Charlotte és Lottika. — A pesti Pannónia-gözmalom. — Likava romjai. — „A négy ökrös szekér.” — Vegyes rovatok.

PEST, 1864. NYOMATOTT ENGEL ÉS MANDELLONÁL.

Mai számunkhoz mellékelve van: „A NÉGY ÖKRÖS SZEKÉR” című évnegyvedes műlapunk.